

В.В. ПУСТОВОЙЧЕНКО

УДК 373.3

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО КУРСУ
«ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ
ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПРАКТИКУМОМ ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ»

Миколаїв – 2023

Пустовойченко В. В. Методичні рекомендації до курсу «Дитяча література для дітей дошкільного віку з практикумом виразного читання» / Укладач Пустовойченко В. В. Миколаїв, 2023. 73 с.

Рецензенти:

1. Тесленко С. О., в. о. доцента кафедри початкової та дошкільної освіти МНУ імені В. О. Сухомлинського
2. Мікрюкова К. О., викладач вищої категорії, голова циклової комісії економіко-гуманітарного та загальноосвітнього напрямку підготовки ВСП «Фаховий коледж МНУ імені В. О. Сухомлинського

Методичні рекомендації з курсу «Дитяча література для дітей дошкільного віку з практикумом виразного читання» складено відповідно до навчального плану та значення дисципліни за структурно-логічною схемою, передбаченою освітньо-професійною програмою підготовки фахового молодшого бакалавра спеціальності 012 Дошкільна освіта. Укладений навчально-методичний посібник зорієнтовано на допомогу студентів у засвоєнні знань з теоретичних основ та методики роботи з дитячою книжкою на різних етапах дошкільного дитинства, оволодіння методико-технологічним інструментарієм роботи з дитячою книжкою.

Посібник допоможе студентів у підготовці до семінарських занять, у самостійній роботі над освоєнням змісту дисципліни. До кожної теми вміщено перелік запитань, короткий теоретичний виклад проблеми до кожного заняття, список основної і додаткової літератури, завдання для самостійної роботи, перелік питань для підсумкового контролю, додатки.

Рекомендовано до друку навчально-методичною комісією (протокол № 3 від 28.12.2022 року), педагогічною радою ВСП «Фаховий коледж Миколаївського національного університету імені Василя Сухомлинського (протокол № 4 від 12.01.2023 року).

© Пустовойченко В.В. 2023

© ВСП «Фаховий коледж МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2023

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Тема 1. Теоретичні основи роботи з дитячою книжкою	6
Тема 2. Педагогічні умови роботи з дитячою книжкою.....	12
Тема 3. Методика роботи з дитячою книжкою як галузь педагогічної науки ...	18
Тема 4. Методико-технологічний інструментарій роботи з дитячою книжкою	26
Тема 5. Методичні аспекти роботи з дитячою книжкою в закладі дошкільної освіти	31
Тема 6. Теоретичні засади виразного читання	37
Тема 7. Технічні показники виразного читання	42
Тема 8. Теоретичні положення і методика практичного використання засобів логіко-емоційної виразності	48
Тема 9. Позамовні (рухові) засоби виразності.....	53
Тема 10. Літературні жанри дитячої книги та методика їх опрацювання.....	58
Тема 11. Підготовка твору для читання та аналізу його з дошкільниками	65
Тема 12. Методика читання і розповідання дітям літературних творів.....	69

Передмова

Однією з актуальних проблем дошкільної освіти є формування особистості на основі реалізації особистісно-орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного підходів. Спільними для всіх ключових компетентностей, визначених у Базовому компоненті дошкільної освіти, є формування наскрізних умінь у дітей, а саме: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку, позитивна комунікація, креативність, допитливість, самостійність, творчість, ініціативність, вміння розв'язувати проблеми, керувати емоціями та ін.

У цьому процесі важливе значення посідає дитяча книга, готовність вихователя і батьків до роботи з нею. З огляду на це вихователь повинен використовувати інноваційні методи у роботі з дітьми, реалізовувати індивідуальний підхід, добре володіти методикою роботи з дитячою книжкою загалом і в закладі дошкільної освіти зокрема; знати технічні показники виразного читання; методику практичного використання засобів логіко-емоційної виразності та позамовних (рухових) засобів виразності; методику читання і розповідання дітям літературних творів.

Мета навчальної дисципліни полягає у вивченні теоретико-методичних основ організованої роботи з дитячою книжкою у закладі дошкільної освіти та оволодінні методико-технологічним інструментарієм роботи з дитячою книжкою й технологіями виразного читання та практичного застосування їх у контексті формування особистості дитини, прилучення її до культурних надбань людства.

Упродовж вивчення курсу «Дитяча література для дітей дошкільного віку з практикумом виразного читання» студенти набувають умінь володіти технологіями організації мовленнєвого середовища в різних групах раннього і дошкільного віку; використовувати різні форми, методи і засоби роботи з дитячою книжкою відповідно до віку дітей; планувати, організовувати, методично спрямовувати роботу з дитячою книжкою з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів кожної дитини; майстерно виконувати літературні твори для дітей, враховуючи структурні елементи техніки

мовлення, засоби мовної та логіко-емоційної виразності читання; підбирати різножанрові твори для читання дітям дошкільного віку, враховуючи психолого-педагогічні особливості їхнього розвитку.

Тема 1. Теоретичні основи роботи з дитячою книжкою

План

1. Роль дитячої книги у формуванні особистості дошкільника.
2. Ознаки дитячої книги. Структура книги.
3. Типи і види дитячих книг.

Література

Основна

1. Ашиток Н. Антропологічний аспект виховання дошкільників з використанням художньої літератури. *Молодь і ринок*. 2017. № 6. С. 6–10.
2. Барна Х. Діагностика ціннісного ставлення до книги у старших дошкільників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2018. № 13(1). С. 54–59.
3. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2014. 304 с.
4. Ватаманюк Г. Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти. Теорія та практика. Київ : КНТ, 2019. 480 с.
5. Ватаманюк Г. Розмаїття дитячих книг – передумова формування читацьких інтересів дошкільників. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2017. Вип. 23(2). С. 147–154.
6. Волочай М., Денисенко В. Використання художніх творів як засіб виховання особистості. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Короленка*. 2003. Вип. 1–2 (28-29). С. 27– 30.
7. Волощук К. Матеріальна конструкція сучасної дитячої книжки-іграшки. *Вісник Запорізького національного університету культури і мистецтв. Філологічні науки*. 2010. № 1. С. 152–154.
8. Касьяненко О. Специфіка ознайомлення з книгою дошкільників з особливими потребами. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 49. С. 86–95.
9. Матвійчук О. Бібліотечна педагогіка, або Виховання книгою. *Інтегровані комунікації*. 2016. Вип. 2. С. 97–101.

Додаткова

1. Богачук Ю. Художня література як засіб розвитку мовлення у роботі з дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова*. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2016. Вип. 31. С. 28–34.
2. Грисюк М. Дитяча книга західної України видавництва, особливості, сучасний стан. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2011. № 3. С. 27–29.
3. Єфімова М. Інтерактивна дитяча книга: становлення та перспективи. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 19 (2). С. 259–263.
4. Качак Т. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. 132 с.
5. Кононко О. Художня література. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. С. 149–152.
6. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) 2021 рік. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>
7. Степанович К. Як виховати любов до книжки: досвід іспанських педагогів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 6. С. 32–35.
8. Voerma, I., Wilt, F., Bouwer, R., Schoot, M., & Veen, Ch. (2022). Mind Mapping during Interactive Book Reading in Early Childhood Classrooms: Does It Support Young Children's Language Competence Early Education and Development, 33(6), 1077–1093. doi: 10.1080/10409289.2021.1929686
9. Polyzou, S., Botsoglou, K., Zygouris, N., & Stamoulis, G. (2022). Interactive books for preschool children: from traditional interactive paper book to augmented reality books: listening to children's voices through mosaic approach. *Education 3-13*. doi: 10.1080/03004279.2021.2025131

Дитяча література відіграє важливу роль у формуванні особистості дитина дошкільного віку. Адже вона ознайомлює її з культурною спадщиною людства, привчає дотримуватися норм моральної поведінки, навчає розуміти красу літературного слова. Відомі педагоги К. Ушинський та В. Сухомлинський акцентували увагу на цінності книги у житті дитини. Вони наголошували на її значенні в емоційно-моральному вихованні та пропонували перелік обов'язкових творів для прочитання. Таку позицію поділяють і сучасні вчені (А. Богуш, Н. Луцан, О. Кононко), які зазначають, що уважний читач (слухач) твору отримує досвід поведінки у різних ситуаціях, що дозволяє дитині в майбутньому не робити помилкових вчинків.

Г. Ватаманюк запропоновано такі визначення поняття: «дитяча книга – видання, створене з урахуванням специфіки сприйняття контенту дитиною певного віку, призначене для освітньо-пізнавального та творчо-інтелектуального розвитку дитини, виконане в друкованій, аудіальній та мультимедійній формах»;

«дитяча книга – засіб передачі накопиченого людством досвіду – сукупності розумових, моральних, етичних, естетичних, гуманістичних цінностей; модель сприйняття світу дитиною, яка формується на основі освітньо-пізнавальної, творчо-моделювальної, ігрової, комунікативної функції, що змінювалися та доповнювали одна одну в історичному поступі суспільства».

Не менш вагома роль дитячої книги у розвитку мовлення дошкільника. Завдяки літературному твору дитина не тільки пізнає навколишній світ, але й чує правильні граматичні та лексичні норми мови, її мовлення стає більш образним та емоційно забарвленим. Дитина дошкільного віку має змогу ознайомитися з мелодійністю української мови, а також із засобами художньої виразності.

Варто проаналізувати основні функції художньої літератури та їх ролі у вихованні дошкільника, які виокремлює А. Богуш:

~ *виховна* – забезпечує духовне, моральне та естетичне виховання, вчить правильно ставитися до змісту прочитаного (проявляти співчуття, радість,

засудження), ознайомлює з основними правилами й етичними нормами поведінки, сприяє виникненню нових мотивів діяльності;

~ *інформаційно-освітня* – ознайомлює з новою інформацією, з несподіваними ситуаціями та поведінкою героїв, з поглибленою інформацією з певної галузі;

~ *національно-духовна* – у процесі соціалізації створює умови для формування національного менталітету та духовності дитини;

~ *культуроносна* – ознайомлює з традиціями, звичаями та культурою свого народу, а також з літературною спадщиною відомих українських та зарубіжних письменників;

~ *історична* – прищеплює любов до історії рідного краю, надає відомості про героїв українського народу;

~ *естетична* – виховує почуття прекрасного, збагачує словник яскравими образами, пробуджує співпереживання до подій та героїв;

~ *розважальна* – виховує почуття гумору, викликає позитивні емоції, вчить розуміти смішне, жартувати та сміятися над собою.

До ознак дитячої книги належать – предмет й об'єкт твору, вікове призначення, поєднання мистецтва слова та педагогіки, узгодження змісту й оформлення. Дитяча книга має бути написана зрозумілою, чіткою, простою, літературною, образною, яскравою мовою.

Відповідно до віку дошкільників учені рекомендують дітям молодшого та середнього дошкільного віку пропонувати казки, маленькі вірші, книги про природу. Для старших дошкільників цікавими будуть казки про тварин з ілюстраціями, байки, поетичні твори як сучасних письменників, так і класиків.

Доцільно зауважити, що до дитячої книги ставляться певні вимоги, а саме до її змісту, оформлення, ілюстрацій. Так, дитяча книга повинна мати чітку сюжетну лінію, бути доступною для сприйняття, повчальною, емоційною, оптимістичною, написана тільки літературною мовою. Щодо оформлення дитячої книги, то вона повинна мати яскраву, але не перевантажену кольорами та зображеннями обкладинку, яка відповідатиме змісту конкретного твору.

Рис. 1 Типологія дитячих книг за М. Єфімовою

Ілюстрації повинні бути лінійними, плоскими, чітко вираженою мімікою, яскраві теплі кольори. Важливо, щоб ілюстратор зумів передати героїв не стереотипно, а так щоб дошкільники їх запам'ятали. Кількість тексту на одній сторінці повинні з віком збільшуватися, тоді як розмір шрифту – зменшуватися. Для дитячих книг характерна відсутність переносів, нумерації, рубрикації.

До зовнішніх елементів дитячої книги належать: футляр (коробка для зберігання), суперобкладинка, манжетка, обкладинка, корінець, форзац, зшиття у зошити, книжковий блок, лясе, декоративні елементи.

До внутрішніх елементів дитячої книги відносять: фронтиспис, титульний аркуш, вихідні дані, зміст, передмова, шмуцтитул, текст книги, глава і абзац, колонтитул, колонцифра, ілюстрації, паспорт книги.

Особливу увагу необхідно звернути на «альтернативну книгу», яка створена засобами об'ємно-просторового зображення (наприклад, книги-гризуни, книги-подушки, книги-середовища тощо). Альтернативний формат видання завдяки своїй новій концепції створює умови для перебування дошкільника в книжковому просторі, що ґрунтується на фізичних відчуттях та спонукає до формування комунікативного простору і творчості.

Найбільш популярним не тільки серед дітей, але й дорослих, є електронні мультифункціональні видання. Вони надають можливість читачу (слухачу) взаємодіяти з автором. У них можна зустріти різноманітні мультимедійні компоненти. Захопливими для дітей є інтерактивне видання, в якому вони можуть стати безпосереднім учасником подій. Необхідною умовою є наявність планшета. У таких виданнях дошкільникам пропонують виконати пізнавальні, ігрові й творчо-моделювальні завдання.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «дитяча книга»?
2. Схарактеризуйте цінність дитячої книги для дітей дошкільного віку.
3. Розкрийте виховну функцію дитячої книги. Проілюструйте це на прикладі.
4. У чому полягають культурноносна, розважальна та інформаційно-освітня функції дитячої літератури та їх роль у формування особистості дошкільника.
5. Назвіть основні ознаки дитячої книги. Розкрийте їх.
6. Перелічіть зовнішні та внутрішні елементи дитячої книги.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте доповідь: «Моя улюблена дитяча книга».
2. Презентуйте виступ: «Народна мудрість про книгу».
3. Укладіть таблицю «Функції дитячої літератури» за взірцем. Оберіть твір, в якому найбільш яскраво відображено зміст тієї чи іншої функції.

№ з/п	Назва функції	Зміст функції	Автор, назва твору

4. Підготуйте проєкт альтернативної книги.
5. Підготуйте ігрові завдання для інтерактивної книги.

Тема 2. Педагогічні умови роботи з дитячою книжкою

План

1. Принципи і джерела добору художніх творів для дошкільників.
2. Професійна готовність вихователя до роботи з дитячою книгою.

Література

Основна

1. Ашиток Н. Формування гуманістично-ціннісних орієнтацій у дітей дошкільного віку на матеріалі дитячої літератури. *Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка*. 2017. Вип. 5. С. 4–11.
2. Баліка Л. Актуалізація поглядів видатних українських педагогів щодо ролі книги та читання у вихованні особистості. *Інноватика у вихованні*. 2018. Вип. 7 (2). С. 53–60.
3. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2014. 304 с.
4. Ватаманюк Г. Особливості використання дитячої книги в процесі розвитку творчості старших дошкільників. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27(1). С. 224–229.
5. Ватаманюк Г. Особливості сприймання дошкільниками творів художньої літератури та умови формування їх повноцінного сприйняття. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 24(2). С. 215–221.
6. Гавриш Н. Книжка – вихователь і учитель, або Як допомогти дитині відкрити важливі смисли за допомогою художнього твору. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 6. С. 4–11.
7. Гавриш Н. Про ефективне використання художнього слова в освітньому процесі дошкільного закладу. *Освіта Донбасу*. 2011. № 1. С. 35– 41.
8. Гнізділова О., Лукашова Ю. Виховний потенціал сучасної дитячої літератури у процесі професійної орієнтації дошкільників. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 49. С. 15–22.
9. Тіхомірова О. Вплив художніх текстів на естетичну культуру особистості дошкільника. *Наука і освіта*. 2011. № 4. Ч. 2. С. 433–435.

10. Grøver V. et al. Shared Book Reading in Preschool Supports Bilingual Children's Second Language Learning: A Cluster Randomized Trial. *Child Development*. 2020. Vol. 91(6). Pp. 2192–2210. <https://doi.org/10.1111/cdev.13348>
11. Toub T. et al. The Language of Play: Developing Preschool Vocabulary through Play Following Shared Book-Reading. *Early Childhood Research Quarterly*. 2018. Vol. 45. Pp. 1–17. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2018.01.010>

Додаткова

1. Барна Х. Ціннісне ставлення до книги у субкультурі старшого дошкільника. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 5. С. 5–8.
2. Білан О. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Вид. 2-ге, зі зм. і доп. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.
3. Гавриш Н. Художньому слову – гідне місце в освітньому процесі. *Дошкільне виховання*. 2006. № 3. С. 15–18.
4. Кондратюк С. Шляхи використання літератури напрямку нонфікшн у закладах дошкільної освіти: інтегрований підхід. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2019. № 1(2). С. 249–259.
5. Кочегіна М. Використання художньої літератури для дітей у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу : наук.метод. посіб. Харків : [б. в.], 2012. 180 с.
6. Машовець М. Дитяча книжка в процесі виховання сучасної дитини дошкільного віку. *Вісник психології і педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка*. 2012. Вип. 9. С. 46–53.
7. Чередніченко С. Формування національної культури дошкільників засобами дитячої літератури. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 12. С. 528–531.
8. Шкляр Н. Проблема соціалізації дошкільників засобами художньої літератури у сучасному науковому дискурсі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. Вип. 21(2). С. 357–370.
9. Barnes E., Puccioni J. Shared Book Reading and Preschool Children's Academic Achievement: Evidence from the Early Childhood Longitudinal Study Birth Cohort.

Infant and Child Development. 2017. Vol. 26(6). Pp. e2035–n/a.
<https://doi.org/10.1002/icd.2035>

Теоретичні відомості

Принципи добору художніх творів для дошкільників поділяються на дві групи: принципи добору художніх творів для читання дітям та принципи ознайомлення з художньою літературою. Щодо першої групи, А. Богуш рекомендує вихователям та батькам дотримуватися таких принципів:

- ~ висока художня майстерність твору – чіткий сюжет і форма, доступний для розуміння, викликати зацікавлення та співпереживання;
- ~ образність, жвавість, відповідність літературним нормам мови художнього твору – мова твору має бути багатою на епітети, порівняння, метафори, фразеологізми, зрозумілі діалоги;
- ~ цікавий сюжет – яскраві образи героїв, захопливий сюжет;
- ~ простота і ясність композиції – чітка композиційна структура, чіткість у поясненні вчинків героїв, детальний опис місця подій та його учасників;
- ~ доступність художнього твору дитині – зміст твору повинен відповідати віковим особливостям дошкільників, їхнім зацікавленням;
- ~ принцип новизни і контрасту у змісті художніх творів – зміст художнього твору повинен нести нову інформацію, і якщо дитина її не могла побачити в реальному житті (напр., океан, пустеля, дикі тварини), то варто обирати книги, які містять ілюстрації для кращого розуміння та сприйняття дітьми;
- ~ урахування конкретних педагогічних завдань, для розв'язання яких добирається художній твір – чітко визначена мета прочитання художнього твору та узгодження з темою заняття.

Вихователям необхідно враховувати основні педагогічні умови, які допоможуть сформувати у дошкільників інтерес до художньої літератури:

- ~ розуміння доцільності використання тих чи тих
- ~ літературних жанрів в роботі з дітьми;
- ~ укладання орієнтовного переліку творів для прочитання дітям;
- ~ актуальність змісту художнього твору;
- ~ правильний вибір твору для певної вікової категорії;

~ обізнаність у новинках дитячої літератури.

Щодо принципів добору джерел літературного читання для дітей дошкільного віку науковці виокремлюють такі:

~ усна народна творчість;

~ твори українських сучасних письменників та класиків;

~ твори зарубіжних сучасних письменників та класиків, які перекладено українською мовою.

Значна кількість програм розвитку дитини дошкільного віку містить орієнтовний перелік творів для прочитання різним віковим категоріям дітей. Це дає змогу вихователеві не витратити час на пошук художніх творів, які відповідали б не тільки темі заняття, але й віковим особливостям дітей. Водночас він має можливість самостійно обрати твір відповідно до побажань дітей. Пропонуємо розглянути фрагмент переліку творів, який містить програма «Українське дошкілля».

Таблиця 1. Орієнтовний перелік художніх творів (вибрані)

Старший дошкільний вік	
<i>Народний фольклор</i>	«Ходить гарбуз по городу», «Бог ся рождає», «Щедрівочка щедрувала», «Ти, зозуленько сива», «Ой Іванку-купайлочку», мирилки, лічилки.
<i>Народні казки</i>	«Зимівля звірів», «Кривенька качечка», «Котигорошко», «Сірко», «Дванадцять місяців» (словацька), «Троє поросят» (англійська) та ін.
<i>Легенди</i>	«Міста Лева», «Святий Миколай», «Хліб і золото», «Калина», «Україна» та ін.
<i>Твори українських та зарубіжних авторів</i>	Л. Бачинський «Як звірята рятуються від голоду», С. Воробкевич «То наші любі високі Карпати», П. Воронько «Про бичка та їжачка», С. Дерманський «Казки дракона Омелька», О. Забужко «Рідна мова», М. Коцюбинський «Івасик і Тарасик», О. Олесь «Ялинка», Марійка Підгірянка «Зайчик у тернині», М. Познанська «Журавлі летять», В. Сухомлинський «Іменинний пиріг», Леся Українка «Біда навчить», Іван Франко «Мурко і Бурко», Т. Шевченко «Садок вишневий» та ін.

Твори українських зарубіжних авторів та Л. Бачинський «Як звірята рятуються від голоду», С. Воробкевич «То наші любі високі Карпати», П. Воронько «Про бичка та їжачка», С. Дерманський «Казки дракона Омелька», О. Забужко «Рідна мова», М. Коцюбинський «Івасик і Тарасик», О. Олесь «Ялинка», Марійка Підгірянка «Зайчик у тернині», М. Познанська «Журавлі летять», В. Сухомлинський «Іменинний пиріг», Леся Українка «Біда навчить», Іван Франко «Мурко і Бурко», Т. Шевченко «Садок вишневий» та ін.

Щодо професійної готовності вихователя до роботи з дитячою книгою варто зосередити увагу на таких рисах, якими він неодмінно повинен володіти: розуміння цінності книги у житті дитини, любов до читання, обізнаність у новинках дитячої літератури, вміння правильно обирати твори для дітей, володіння майстерністю читання для дітей, мовлення – емоційно-забарвлене.

Ми поділяємо точку зору А. Богуш, Н. Гавриш та Г. Ватаманюк, що зміст професійної готовності вихователя до роботи з дитячою книгою містить такі компоненти:

~ змістовий – вихователь повинен володіти знаннями й вміннями з педагогіки та психології, літературознавства, бібліографії, а також дитячої літератури, зокрема її тематичного та жанрового різноманіття;

~ мотиваційний – під час ознайомлення дошкільників з дитячою літературою вихователь повинен розуміти її взаємозв'язок з мовленнєвим розвитком, художньо-естетичною діяльністю, важливістю розвитку пізнавальних інтересів;

~ діяльнісний – володіння комунікативними, ораторськими, конструктивними та організаторськими;

~ оцінний – вміння проаналізувати художній твір, методичнограмотно працювати з книгою під час різних режимних моментів, здійснити самооцінку своїх педагогічних умінь та постійно удосконалюватися.

Отже, усвідомлення та глибоке розуміння вихователями принципів, джерел добору художніх творів для дошкільників, змісту професійної готовності педагогів до роботи з дитячою книгою уможливають створити сприятливі умови для художнього, мовленнєвого, естетичного та емоційного

розвитку дітей дошкільного віку, а також для самоосвіти та самовдосконалення педагогічних знань і вмінь вихователя.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте принципи добору художніх творів для читання дітям.
2. Назвіть принципи ознайомлення з художньою літературою для дітей.
3. У чому полягає принцип новизни і контрасту у змісті художніх творів? Проілюструйте це на прикладі.
4. Обґрунтуйте педагогічні умови, які сприятимуть формуванню читацького інтересу у дошкільників.
5. Порівняйте орієнтовний перелік художніх творів, вміщений у 2–3-х програмах розвитку дитини дошкільного віку (на вибір).
6. Розкрийте змістові компоненти професійної готовності вихователя до роботи з дитячою книгою.

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте твердження: «зміст діяльнісного компонента професійної готовності вихователя до роботи з дитячою книгою».
2. Якими навиками, на вашу думку, повинен володіти вихователь у роботі з дитячою книжкою?
3. Доповніть орієнтовний перелік художніх творів, вміщених у програмі «Українське дошкільня», враховуючи принцип регіоналізму.
4. Схарактеризуйте джерела літературного читання дошкільників.
5. Укладіть перелік прозових та поетичних творів сучасних авторів для дітей старшого дошкільного віку.

Тема 3. Методика роботи з дитячою книжкою як галузь педагогічної науки

План

1. Основні поняття методики роботи з дитячою книгою у закладі дошкільної освіти.
2. Науково-методичні аспекти роботи з дитячою книжкою у поглядах науковців і практиків.
3. Науково-методичні підходи до роботи з дитячою книжкою в умовах закладу дошкільної освіти.
4. Методичне керівництво роботою з дитячою книжкою в закладі дошкільної освіти.

Література

Основна

1. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Київ : Вид. Дім «Слово», 2006. 304 с.
2. Ватаманюк Г. Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти. Теорія та практика. Київ: КНТ, 2019. 480 с.
3. Волочай М., Денисенко В. Використання художніх творів як засіб виховання особистості. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Короленка*. 2003. Вип. 1-2. С. 27–30.
4. Касьяненко О. Специфіка ознайомлення з книгою дошкільників з особливими потребами. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 49. С. 86–95.
5. Нападій Н. Виховання ціннісного ставлення до родини у дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з творами української дитячої художньої літератури. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 34. С. 107–112.
6. Хролець О. Використання потенціалу дитячої літератури у формуванні гуманістично-ціннісних орієнтацій дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладі освіти*. 2011. Вип. 2(45). С. 152–155.

7. Шкрєбтїєнко Л. Сутнісно-змістові показники патріотичного виховання дошкільників засобами художньої літератури. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2017. № 3. С. 87–91.
8. Hadley E., Dickinson D. Cues for Word-Learning During Shared Book Reading and Guided Play in Preschool. *Journal of Child Language*. 2019. Vol. 46(6). Pp. 1202–1227. <https://doi.org/10.1017/S0305000919000552>
9. Timperley S. et al. TenderShoots: Effects of a Preschool Shared Book Reading Preventive Intervention on Parent–Child Reading and Parents’ Involvement in the First Year of School. *School Mental Health*. 2022. Vol. 14(2). Pp. 238–253. <https://doi.org/10.1007/s12310-022-09505-6>

Додаткова

1. Барна Х. Діагностика ціннісного ставлення до книги у старших дошкільників. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13(1). С. 54–59.
2. Богачук Ю. Художня література як засіб розвитку мовлення у роботі з дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2016. Вип. 31. С. 28–34.
3. Дмитренко К., Сирова Ю., Колосова С. Розвиток пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку засобами сучасної художньої літератури. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2021. Вип. 79(1). С. 128–131.
4. Дронова О. Дитина у світі книги: педагогічні умови розвитку художньої творчості дошкільників. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2016. № 1. С. 69–75.
5. Качак Т. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. 132 с.
6. Кононко О. Художня література. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. С. 149–152.

7. Машовець М. Дитяча книжка в процесі виховання сучасної дитини дошкільного віку. *Вісник психології і педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка*. 2012. Вип. 9. С. 46–53.
8. Степанович К. Як виховати любов до книжки: досвід іспанських педагогів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 6. С. 32–35.
9. Wicks R. et al. Looking or Talking: Visual Attention and Verbal Engagement During Shared Book Reading of Preschool Children on the Autism Spectrum. *Autism: the International Journal of Research and Practice*. 2020. Vol. 24(6). Pp. 1384–1399. <https://doi.org/10.1177/1362361319900594>

Теоретичні відомості

Дисципліна «Методика роботи з дитячою книжкою та виразне читання» дає можливість сформувати здобувачам вищої освіти компетентності, необхідні для подальшого вивчення такої дисципліни, як «Дошкільна лінгводидактика». Відомі лінгводидакти А. Богуш та Н. Гавриш запропонували таке трактування поняття:

«Методика роботи з дитячою книжкою в ЗДО – це складова методики організації художньо-мовленнєвої діяльності, яка вивчає особливості сприймання і відтворення дітьми дошкільного віку змісту художніх творів, специфіку педагогічної діяльності, спрямованої на формування в дітей знань, умінь і навичок роботи з дитячою книгою, художнім текстом, уміння аналізувати його зміст, зіставляти із власною поведінкою й поведінкою однолітків, розігрувати (декламувати, театралізувати, інсценувати) зміст художніх творів».

Об'єкт – процес формування читацького інтересу та ціннісного ставлення до книги у дошкільників.

Науковці виокремлюють дві групи завдань, які стоять перед майбутніми вихователями:

~ фундаментальні (спостерігати за здатністю дошкільників сприймати, запам'ятовувати та відтворювати зміст художнього твору; вміти правильно обирати форми й методи роботи з дитячою книгою під час різних режимних

моментів у ЗДО; здійснити аналіз особливостей розуміння змісту художнього твору та його сприймання дошкільниками);

~ прикладні (запланувати, організувати та провести різні форми і види роботи з дитячою книгою в умовах ЗДО; вміти створити необхідні педагогічні умови для роботи з дитячою книгою; імплементувати інноваційні підходи у роботі з дитячою книгою в освітній процес ЗДО).

Методи наукового дослідження – теоретичні (аналіз, моделювання, узагальнення педагогічного досвіду) та емпіричні (бесіда, спостереження, анкетування, педагогічний експеримент).

Методика роботи з дитячою книгою як наука сформувалася завдяки передовому педагогічному досвіду практиків та науковців. Варто проаналізувати літературну й освітньо-виховну діяльність таких педагогів :

~ *Костянтин Ушинський* – «Дитячий світ» і «Хрестоматія» (1861), «Рідне слово» (1864); рекомендації: ретельна підготовка вихователя до читання художнього твору для дітей, навчити малечу цілісно сприймати зміст та форму художнього твору; активно вивчати з дітьми усну народну творчість;

~ *Софія Русова* – «Методика колективного читання» (1918), «Український буквар» (1918); рекомендації: проводити заняття з художнього читання та розповідання; поради до їх організації; вихователь повинен вміти правильно обрати художній твір для певного віку дітей;

~ *Іван Огієнко* – «Зошит для розбору літературного твору» (1916), «Зошит для запису прочитаних книг» (1916); рекомендації: сформувати читацький інтерес та любов до книги; дотримуватися запропонованих ним правил для читачів; розробив схему аналізу художнього твору (27 запитань)

До відомих письменників, які цілеспрямовано писали твори для дітей, належать:

~ *Іван Франко* – «Ріпка», «Лисиця і Журавель», «Лис Микита», «Фарбований лис», «Заєць і їжак» та ін.;

~ *Олена Пчілка* – збірка «Годі, діточки вам спать!»;

~ *Леся Українка* – «Біда навчить», «Давня казка», «Дощик», «На зеленому горбочку», «Мамо, іде вже весна», «Пісня водички»;

- ~ Олександр Олесь – «Лисичка, котик і півник», «Водяничок», «Рак-неборак», «Ялинка», «Вовчєня», «Веснянка»;
- ~ Леся Воронина – «Прибулець із Країни Нямликів»;
- ~ Ніна Воскрєсенська – «Веселі літери», «Останнє бажання короля»;
- ~ Тєтяна Пакалюк – «Як бобер і Їжаки мандрували вздовж річки», «Навіщо нам оті батьки», «Місто зіпсованих іграшок».

Наведений перелік письменників-класиків, сучасних українських поетів й письменників та їхніх творів є неповним, що дає підставу здобувачеві вищої освіти самостійно укласти перелік за власними уподобаннями та презентувати один з художніх творів під час заняття.

Серед науковців, які досліджували раніше та сьогодні продовжують вивчати методичні аспекти роботи з дитячою книгою, варто згадати:

- ~ Євгенію Фльоріну – «Живим словом у дошкільному закладі»;
- ~ Наталію Вєтлугіну – «Система естетичного виховання в дитячому садку»;
- ~ Наталію Карпинську – «Художнє слово у вихованні дітей»;
- ~ Василя Сухомлинського – «Серце віддаю дітям»;
- ~ Олену Монке – «Формування оцінно-етичних суджень у художньо-мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку»;
- ~ Аллу Богуш – «Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності»;
- ~ Наталію Гавриш – «Художнє слово і дитяче мовлення»;
- ~ Ганну Белєньку – «Казка як засіб екологічної освіти і виховання»;
- ~ Ірину Товкач – «Методика розвитку мовлення і дитяча література».

З більш повним переліком сучасних науковців та їхніми науковими розвідками з проблеми ознайомлення дошкільників з художніми творами можна ознайомитися у рубриці «Список рекомендованої літератури».

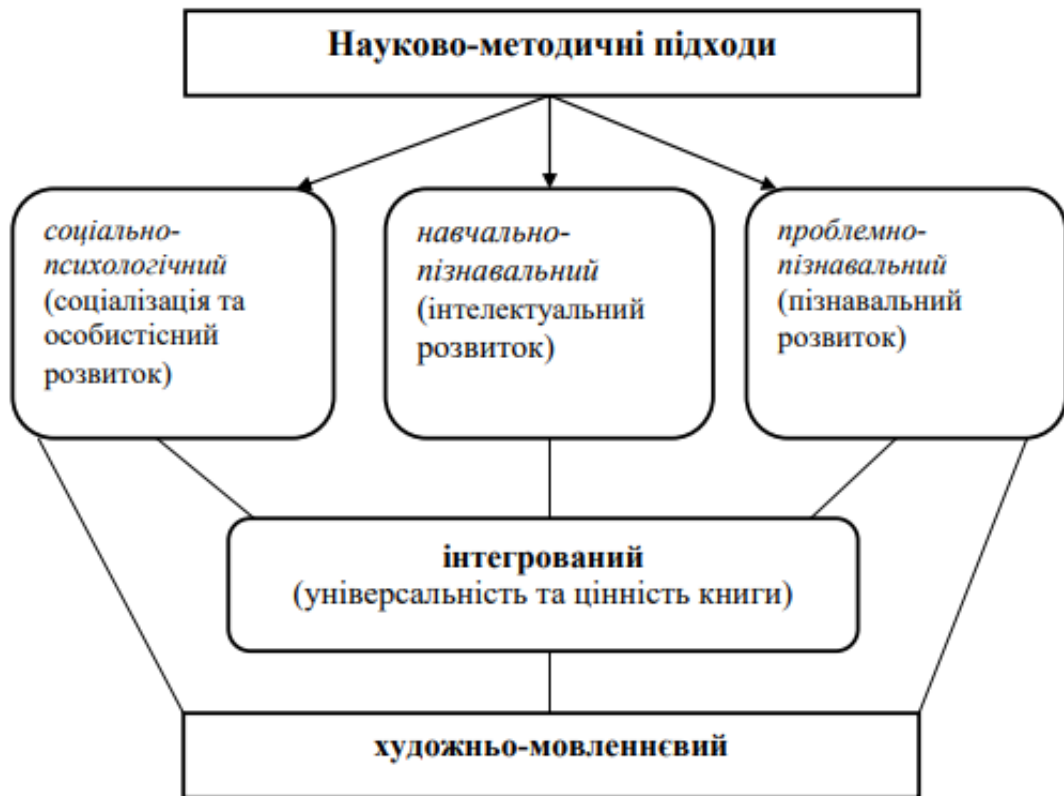

Рис. 2. Науково-методичні підходи до роботи з дитячою книгою в ЗДО

Методичне керівництво роботою з дитячою книгою в ЗДО здійснюють методист та директор. До обов'язків керівника належать: допомога у створенні умов та обладнанні приміщення для читання, виступів тощо; перевірка виконання програми з розділу «Художня література».

Вихователь-методист виконує такі функції:

- ~ *інформаційно-дидактичну* – ознайомлення з вимогами до роботи з дитячою книгою у різних групах, з методиками й технологіями формування у дошкільників інтересу до книги, проведення семінарів, консультацій, методичних нарад, пошук літератури та створення бібліотеки дитячої художньої літератури, організація художньої самодіяльності вихователів;
- ~ *проектувальна* – складання річного плану з означеної проблеми, визначення дати, теми та форми проведення загальносадкових чи групових заходів, проведення днів відкритих дверей для батьків;
- ~ *методичного контролю* – виявлення недоліків у роботі вихователя, взаємний аналіз цієї інформації, визначення завдань, які допоможуть усунути прогалини в його педагогічній діяльності.

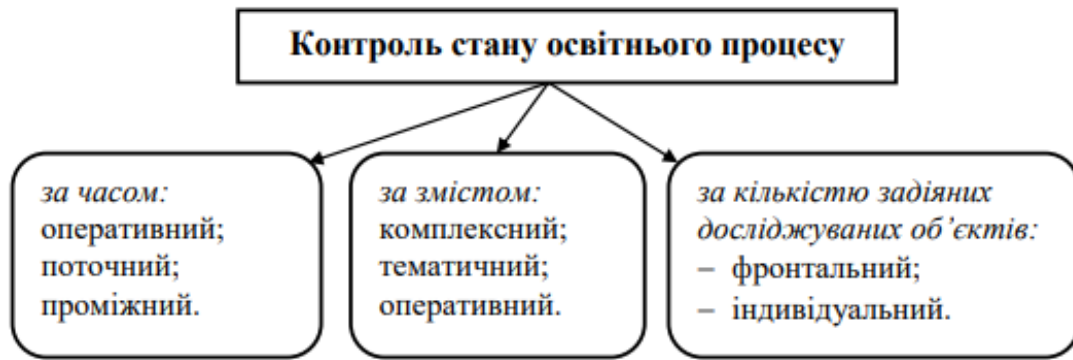

Рис. 3. Види контролю за станом освітнього процесу в ЗДО

Доцільно ознайомитися із розробленими А. Богуш схемами – тематичної перевірки та спостереження за заняттям з художньої літератури (розвитку мовлення).

Схему перегляду роботи з дитячою книгою у повсякденному житті запропонувала Г. Ватаманюк:

- 1) види роботи з дитячою книгою і творами художньої літератури, їх відповідність плану, ефективність та якість проведеної роботи;
- 2) кількість дітей, охоплених роботою. Роль вихователя в організації самостійної роботи з дитячою книгою;
- 3) робота в осередку книги (вранці, після денного сну, ввечері). Контроль вихователя за виконанням дітьми поставлених завдань;
- 4) прийоми контролю за мовленням дітей у повсякденному житті».

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «методика роботи з дитячою книжкою в закладі дошкільної освіти».
2. У чому полягає зміст прикладних і фундаментальних завдань щодо роботи вихователів з дитячою книжкою?
3. Висвітліть науково-методичні аспекти роботи з дитячою книжкою у поглядах сучасних науковців.
3. Розкрийте методичні підходи до роботи з дитячою книжкою в умовах закладу дошкільної освіти.
4. У чому полягає сутність методичного керівництва роботою з дитячою книжкою в закладі дошкільної освіти?

5. Розкрийте види контролю, які здійснює вихователь-методист щодо роботи з дитячою книгою.
6. Підготуйте проєкт казкової світлиці у ЗДО.
7. Схарактеризуйте внесок відомих педагогів у розвиток методики роботи з дитячою книжкою.

Завдання для самостійної роботи

1. Схарактеризуйте особливості книги у поглядах учених і мислителів.
2. Обґрунтуйте методичні рекомендації педагогів (К. Ушинського, С. Русової, І. Огієнка) щодо формування читацького інтересу у дітей та їх актуальність для сьогодення.
3. Підготуйте презентацію педагогічного досвіду вихователів-методистів щодо формування читацького інтересів дошкільників.

Тема 4. Методико-технологічний інструментарій роботи з дитячою книжкою

План

1. Принципи і методи ознайомлення дітей із літературними творами.
2. Прийоми роботи з дитячою книжкою.
3. Засоби роботи з дитячою книжкою та методика їх використання в роботі з дошкільниками.
4. Форми організації роботи з дитячою книжкою.

Література

Основна

1. Богуш А. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика. Запоріжжя : Просвіта, 2002. 216 с.
2. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Київ : Вид. Дім «Слово», 2006. 304 с.
3. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2014. 304 с.
4. Ватаманюк Г. Особливості використання дитячої книги в процесі розвитку творчості старших дошкільників. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27(1). С. 224–229.
5. Ватаманюк Г. Особливості сприймання дошкільниками творів художньої літератури та умови формування їх повноцінного сприйняття. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 24(2). С. 215–221.
6. Гавриш Н. Технологія «Художнє слово і дитяче мовлення» : метод. посіб. Київ : Слово, 2012. 11 с.
7. Кононко О. Художня література. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2003. С. 149–152.
8. Скалозуб Т. Професійна компетентність майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів у роботі з художньою книгою. *Наука і освіта*. 2010. № 2. С. 123–126.

Додаткова

1. Богачук Ю. Проблема використання художньої літератури в спеціальних дошкільних закладах. *Логопедія*. 2016. № 9. С. 11–16.
2. Довга Т. Стимулювання мовлення й мислення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами дитячої літератури. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 106. С. 134–141.
3. Зрожевська А., Потоцька Т. Робота з дитячою книжкою у контексті формування особистості дошкільника. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp5/zrogevvska.pdf
4. Зрожевська А., Потоцька Т. Пропедевтична підготовка дошкільників до читацької діяльності. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16641/07Zrozhevvska.pdf?sequence=1>
5. Кас'яненко О. Специфіка ознайомлення з книгою дошкільників з особливими потребами. *Педагогіка та психологія*. 2015. Вип. 49. С. 86–95.
6. Нападій Н. Виховання ціннісного ставлення до родини у дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з творами української дитячої художньої літератури. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 34. С. 107–112.
7. Хролець О. Використання потенціалу дитячої літератури у формуванні гуманістично-ціннісних орієнтацій дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладі освіти*. 2011. Вип. 2(45). С. 152–155.

Теоретичні відомості

Під час ознайомлення дітей дошкільного віку з художніми творами вихователям варто дотримуватися таких принципів:

- ~ емоційно-виразного читання (прочитати твір декілька разів, обрати темп, тембр мовлення, розставити наголоси, логічні паузи);
- ~ усвідомлення і розуміння дітьми твору (пояснити незрозумілі слова та вислови, укласти перелік запитань для вступної бесіди та по змісту твору);

- ~ повторність читання (цілий твір, уривки, епізоди; повторне прочитання під час різноманітних бесід, літературних заходів чи відеоперегляд);
- ~ активної пізнавальної діяльності (залучення дітей до драматизації, театралізованих, сюжетно-рольових ігор тощо);
- ~ взаємозв'язок пізнавальних, виховних і мовленнєвих завдань (надання нових знань, моральне й естетичне виховання, розвиток словника);
- ~ тематичного читання творів (серія творів на одну тему упродовж певного періоду);
- ~ оцінки змісту художнього твору (розуміння змісту й емоційне ставлення до персонажів та подій, що дає змогу дітям надати власні оцінні судження).

У роботі з дитячою книгою в умовах ЗДО вихователі найчастіше використовують такі методи:

- ~ словесні (розповідь вихователя, читання твору, бесіда, переказування, обговорення);
- ~ наочні (спостереження, демонстрації);
- ~ практичні (вивчення напам'ять, доручення, ігрові).

Доцільно більш детально ознайомитися із використанням ігрових методів під час роботи з дитячою книгою з дітьми у різних вікових групах. До таких методів належать: літературні вікторини, ігри-драматизації, інсценізації, дидактичні й рухливі ігри. Цікавим є метод непрямой пропозиції сутність якого полягає у тому, що, прочитавши художній твір, вихователь пропонує дошкільникам розіграти певну сценку.

Часто у роботі педагоги використовують метод прогнозування, коли діти отримують можливість спроектувати події, ролі персонажів твору тощо. Поширеним є метод складання інтелектуальних карт, які допомагають дошкільникам визначити ключові поняття, тему, подану інформацію та систематизувати знання.

Використання методичних прийомів у роботі з дитячою книгою спрямоване на допомогу дітям під час слухання художнього твору та для кращого розуміння. Варто зауважити, що таких прийомів є багато: «виразне читання, повторне читання, вибіркоче читання, показ іграшок та ілюстрацій,

рухи пальцями, нагадування подібного випадку з життя, елементи ігор-драматизацій та інсценування, діалог дітей із літературним героєм, словесна гра, бесіда за сюжетом художнього твору».

На увагу заслуговують рекомендації О. Кононко, яких повинен дотримуватися вихователь під час читання художнього твору:

- ~ розвиток фантазії, творчої уяви для висловлення своїх думок про твір;
- ~ обрання декількох творів за певною темою;
- ~ групове читання (один твір читають декілька днів) та обговорення декількох творів схожих або відмінних за персонажами, подіями, жанрами;
- ~ обговорення теми добра і зла та наведення прикладів з життєвого досвіду дітей;
- ~ активне використання ігрових ситуацій;
- ~ проєктування дітьми іншого перебігу подій, напр. «що було б, якби...»;
- ~ діалогічне обговорення життєвих ситуацій пов'язаних з художнім твором, образів персонажів та їхніх рис характеру; □ використання ілюстрацій та картин за змістом твору.

Засоби роботи з дитячою книгою поділяють на чотири групи:

- ~ словесні (тексти художніх творів, слово дитини і вихователя);
- ~ образно-предметні (дитячі книги, ілюстрації, ляльковий театр, інтелектуальні карти, дидактичний матеріал);
- ~ дійові (творчі завдання, дидактичні вправи, доручення, дії в театралізованих та сюжетно-рольових іграх);
- ~ технічні засоби навчання (візуальні, аудіальні).

Однією з найпоширеніших форм роботи з дитячою книгою в ЗДО є заняття. А. Богуш, Н. Гавриш й Т. Котик виокремлюють види занять за такими показниками:

- ~ літературні жанри (ознайомлення з ними сприяє усвідомленню дітьми їх функціонального призначення та жанрових особливостей, переважно під час інтегрованих занять);
- ~ спрямованість змісту (інтегровані, комплексні та односпрямовані заняття);
- ~ вид художньої діяльності (читання, розповідь, бесіда);

~ форми проведення (сюжетно-рольові й театралізовані ігри, ігри-драматизації, різні види театру, літературні вікторини та ігри).

Цікавими для дошкільників є різноманітні зустрічі з дитячими письменниками, акторами, похід в бібліотеку, екскурсії в музеї книг, музей-садибу письменника тощо.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте основні принципи ознайомлення дітей з художніми творами.
2. Висвітліть методи роботи з дитячою книжкою у різновікових групах.
3. Розкрийте основні прийоми роботи з дитячою книжкою для старших дошкільників.
4. Обґрунтуйте доцільність використання технічних засобів навчання у роботі з дитячою книгою.
5. Схарактеризуйте цінність інтегрованих занять під час ознайомлення дітей з художніми творами.
6. Підготуйте проєкт зустрічі з дитячим письменником для дітей середньої групи.
7. Укладіть методичні рекомендації для вихователів, яких він повинен дотримуватися під час читання художніх творів.
8. Розкрити зміст і форми організації роботи з дитячою книжкою для молодших дошкільників.

Завдання для самостійної роботи

1. Продемонструйте використання вихователем методу наочності у роботі з дитячою книгою.
2. Оберіть казку та підготуйте дидактичні рухливі ігри до неї.
3. Запропонуйте твір, в якому доцільно використати метод непрямої пропозиції.

Тема 5. Методичні аспекти роботи з дитячою книжкою в закладі дошкільної освіти

План

1. Використання ілюстрацій в ознайомленні дітей із художніми творами.
2. Інноваційні педагогічні технології у роботі з дитячою книгою.
3. Співпраця закладу дошкільної освіти з родинами щодо організації роботи з дитячою книжкою.

Література

Основна

1. Беленька Г. Родинні читання: відновимо добру традицію! *Дошкільне виховання*. 2013. № 2. С. 17–19.
2. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Київ : Вид. Дім «Слово», 2006. 304 с.
3. Ватаманюк Г. Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти. Теорія та практика. Київ : КНТ, 2019. 480 с.
4. Гавриш Н. Технологія «Художнє слово і дитяче мовлення» : метод. посіб. Київ : Слово, 2012. 11 с.
5. Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології. *Дошкільне виховання*. 2011. № 2. С. 4–9.
6. Дуткевич Т. Психологічні умови спілкування дошкільника з дорослими у процесі роботи з дитячою книжкою. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна*. 2007. Вип. XIII. С. 198–202.
7. Єменець А. Як книги допомагають виховувати. *Зростаємо разом*. 2011. № 1. С. 16–19.
8. Майовець А. Вплив технологічних чинників на особливості відтворення та художньо-образний лад ілюстрацій в книгах для дітей (на прикладі митців львівського мистецького середовища). *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2015. № 9–10. С. 37–42.

9. Федіна Ю. Освітньо-виховний потенціал ілюстрації дитячої книги. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 35. С. 119–124.

Додаткова

1. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2014. 304 с.
2. Гавриш Н. Книжка – вихователь і учитель, або Як допомогти дитині відкрити важливі смисли за допомогою художнього твору. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 6. С. 4–11.
3. Гавриш Н. Про ефективне використання художнього слова в освітньому процесі дошкільного закладу. *Освіта Донбасу*. 2011. № 1. С. 35– 41.
4. Гнізділова О., Лукашова Ю. Виховний потенціал сучасної дитячої літератури у процесі професійної орієнтації дошкільників. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 49. С. 15–22.
5. Дронова О. Дитина у світі книги: педагогічні умови розвитку художньої творчості дошкільників. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2016. № 1. С. 69–75.
6. Просенюк А. Виховання інтересу до змісту художнього твору в дітей дошкільного віку в умовах сім'ї. Формування особистості дошкільника в умовах сім'ї. Одеса : Бондаренко М.О., 2016. С. 111– 138.
7. Lepola J. et al. Vocabulary, Metacognitive Knowledge and Task Orientations as Predictors of Narrative Picture Book Comprehension: From Preschool to Grade 3. *Reading & Writing*. 2020. Vol. 33 (5). Pp. 1351–1373. <https://doi.org/10.1007/s11145-019-10010-7>

Теоретичні відомості

Під час презентації художнього твору вихователі часто використовують ілюстрації, які відтворюють його зміст або доповнюють його, що сприяє не тільки розумінню дитиною змісту твору, але й формує уявлення про персонажів, події. Ілюстрації повинні бути правильно підібрані педагогом та зрозумілими для дітей.

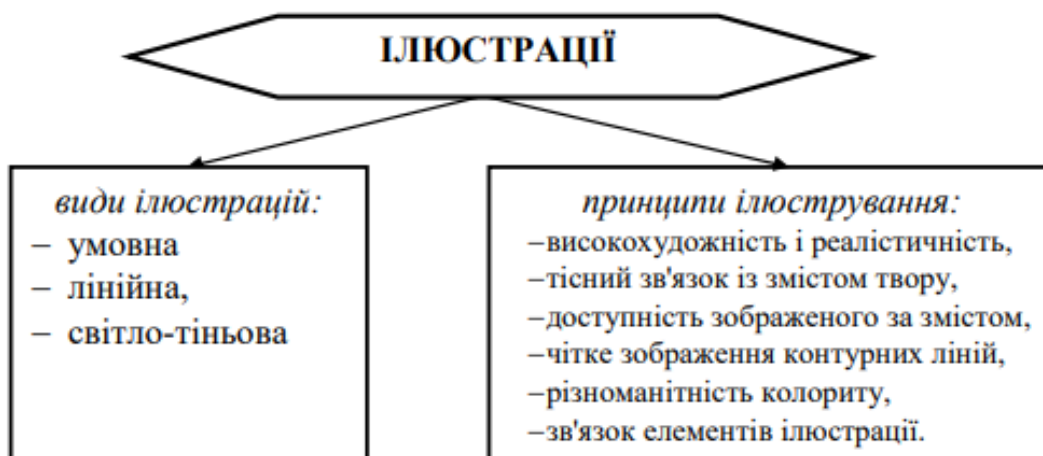

Рис.4. Види ілюстрацій та їх принципи

Вихователям необхідно дотримуватися використання таких методичних прийомів: «розглядання ілюстрації, порівняння ілюстрації, придумування назв до ілюстрації, показ серій ілюстрацій, пригадування і розповідання епізодів твору за ілюстраціями, знаходження ілюстрації до відповідного уривку тексту твору, складання розповідей за ілюстраціями, дидактичні ігри з ілюстраціями, ознайомлення з художниками-ілюстраторами та їхніми роботами, проведення ігрових літературних вікторин тощо».

Технологія «Вчіться фантазувати», запропонована Н. Єгоровою, має на меті сформувати у дошкільника уявлення про власні органи чуття, сенсорні можливості та вміння їх використовувати у повсякденному житті, що дозволить розвинути у нього краще сприйняття світу й розвиток мислення. Ця технологія активно використовується вихователями у тих групах ЗДО, де тісно налагоджена співпраця з батьками, оскільки вона вимагає їх активної участі в освітньому процесі. Отже, діти спільно з батьками повинні виконати різноманітні творчі домашні завдання (дитина – розповідає, інші – записують).

Завдання охоплюють чотири теми: осінь, зима, весна, літо. У кожній темі пропонується виконання таких завдань:

- ~ «гра з використанням предметних карток;
- ~ самостійне придумування та обговорення казки;
- ~ розповіді-фантазії на вільну тему;
- ~ проведення психогімнастики;
- ~ малювання ілюстрацій до казки чи оповідання;

- ~ відгадування загадок придуманих дітьми;
- ~ домашнього завдання».

В останньому завданні дитина повинна самостійно скласти казку та розповісти її, тоді як батьки – записати. На завершення дошкільник розповідає про опрацьовану ним тему (напр., зима) та готує відповідний малюнок. Ця технологія також сприяє розвитку словесної творчості. У процесі виконання запропонованих завдань дитина звертається до художніх творів, які вона раніше прослухала, часто – може попросити батьків прочитати твір повторно.

Відома лінгводидакт Н. Гавриш стала автором технології «Художнє слово і дитяче мовлення», метою якої є розвиток образного мовлення, мовленнєво-творчих здібностей, виховання естетичного й художнього сприйняття літературних творів. Використовуючи цю технологію, педагог повинен провести серію занять із казкою, жартівливими віршами й оповіданнями, поетичними творами, літературними іграми й творчими розповідями з акцентом на розвиток мовленнєвої творчості у дошкільників.

Досить часто вихователі під час опрацювання художніх творів опираються на ейдотехніку. Вона завдання якої полягає у кращому запам'ятовуванні, відтворенні здобутих знань, а також кращому сприйнятті власного «Я». Окрім розвитку пізнавальних здібностей, відбувається активний і мовленнєвий розвиток, а саме фонематичний слух, зв'язне мовлення, образне мислення тощо.

Проектну технологію педагоги рекомендують проводити з дітьми старшого дошкільного віку. Ця технологія допоможе їм навчитися розмірковувати над певною темою та її змістом, сприятиме розвитку комунікативних навичок, отримані знання стануть цінними. У роботі над змістом художнього твору науковці рекомендують використовувати такі види проєктних технологій: дослідницько-творчі, рольові ігри, інформаційно-практичноорієнтовані, творчі.

Рис. 5. Форми співпраці ЗДО з батьками щодо організації роботи з дитячою книгою

Представлені на рисунку форми співпраці ЗДО з батьками повинні сприяти активному використанню художнього слова у розвитку й вихованні дітей, налагодити суб'єкт-суб'єктні стосунки між усіма учасниками освітнього процесу.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте види ілюстрацій.
2. Назвіть основні принципи ілюстрування дитячих книг.
3. Обґрунтуйте умови сприймання художніх ілюстрацій дошкільниками.
4. У чому полягає зміст технології «учіться фантазувати»?
5. Обґрунтуйте використання ейдотехніки під час опрацювання художніх творів.
6. Змодельуйте фрагмент заняття з художньої літератури (розвитку мовлення), використовуючи проєктну технологію.
7. Наведіть приклад використання групових форм співпраці з батьками щодо організації роботи з дитячою книгою у ЗДО.
8. Використання проєктної технології під час занять з художньої літератури (розвитку мовлення).

Завдання для самостійної роботи

1. Намалуйте ілюстрацію до казки / оповідання. Складіть розповідь.

2. Розробіть план роботи тренінгового заняття для батьків дітей старшого дошкільного віку.
3. Укладіть пам'ятку для батьків «Як сформувати талановитого читача?».
4. Підготуйте презентацію «Місце дитячої книги у сім'ї».

Тема 6. Теоретичні засади виразного читання

План

1. Поняття терміна «виразне читання».
2. Вчення К. Станіславського про словесну дію.
3. Принципи та умови виразного читання.

Література

Основна

1. Аніщук А. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 134 с.
2. Моторіна Д., Сиротенко В. Формування навичок виразного читання в умовах дистанційного навчання. *Молодий вчений*. 2021. № 3(1). С. 82–84.
3. Овчиннікова А. Виразність і логіка мовлення в системі К. Станіславського. Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / ред. М. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 52–55.
4. Степанова О. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. Рівне: О. Зень [вид.], 2016. 206 с.
5. Степанова Т. Педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Наука і освіта*. 2015. № 9. С. 166–170.
6. Федотова С. Особливості формування навички виразного читання у дітей дошкільного віку. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 178. С. 207–211.
7. Хоралець Л. Способи словесної дії: розвиток ідей К. Станіславського в практиці П. Єршова. *Мистецтвознавчі записки*. 2016. Вип. 30. С. 209–216.

Додаткова

1. Захарчук З., Ткачук О. Ефективні способи опрацювання партитури виразного читання. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 2. С. 102–107.

2. Давидченко І. Цілісність педагогічної системи підвищення культури мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 2. С. 24–30.
3. Качак Т., Круль Л. Змістові та методичні аспекти вивчення дисципліни «виразне читання» студентами педагогічних спеціальностей. *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 22. С. 105–111.
4. Панченко Т. Особливості виразного читання прозових творів (на прикладі казок). *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 546–549.
5. Тесленко С. Організаційний аспект виховання культури мовлення старших дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 186–190.
6. Товkach І. Підготовка студентів до формування основ культури читання дітей дошкільного віку. *Народна освіта*. 2019. Вип. 2. С. 100–106.
7. Черниш Н. Методична модель навчання виразного читання поезії. *Теоретична і дидактична філологія*. 2014. Вип. 17. С. 204–214.
8. Batic J. Reading Picture Books in Preschool and Lower Grades of Primary School. *CEPS Journal*. 2021. Vol. 11(1). Pp. 9–26. <https://doi.org/10.26529/cepsj.554>
9. Bergman D. et al. Does Book Genre Matter? Boys' and Girls' Word Learning from Narrative and Informational Books in the Preschool Years. *Journal of Research in Reading*. 2019. Vol. 42(1). Pp. 193–211. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12266>

Теоретичні відомості

Зміст поняття «виразне читання» ґрунтовно розкриває А. Аніщук:

- «1) читання вголос із збереженням правильної інтонації як особлива майстерність чи предмет навчання (В. Ушаков);
- 2) мистецтво творчого втілення літературних творів у художньо-організованому усному мовленні (Г. Артоболевський);
- 3) самостійний вид мистецтва, суть якого полягає в дійовому звучному слові (Б. Найдьонов);

4) виконавське мистецтво, матеріалом якого є літературний твір (М. Германова);

5) публічне виконання літературних творів».

У дошкільній освіті «виразне читання» розглядається як свідоме та виразне проголошення літературного твору (напр., ігри-драматизації, розповідання, читання напам'ять). Завдання вихователів полягає у формуванні навичок виразного читання художніх творів у дошкільників. Базовими засобами виступають: використання дитячих художніх творів та виразне мовлення дорослих.

Важливо, щоб дитина вмiла чiтко вимовляти звуки, а її мовлення було зрозумiлим для навколишніх, а також розвинула вмiння управляти своїм голосом (темпом, силою, висотою). До функцій виразного читання належать: аналіз змісту твору та його жанрових особливостей, розвиток мовлення, мислення та уваги, аналіз розуміння змісту твору.

Система К. Станіславського складається з трьох компонентів:

«1) дії, що вчиняються в даній ситуації з певним завданням і метою;

2) психічні процеси, що встановлюють зв'язок дії з ситуацією, – сприймання, мислення, увага;

3) психічні процеси, що забезпечують здійснення дії, – воля, увага, пам'ять, почуття, самопочуття».

З цієї позиції мовлення вихователя розглядаємо як низку дій, спрямованих на те, щоб донести певну інформацію, довести свою думку, переконати у правильності дій тощо. Коли педагог починає розмовляти з дошкільниками, як правило, його процес його мовлення зумовлений необхідністю впливати на їхні дії. Зміст мовлення відображає два об'єкти уваги: образи й думки. Не менш важливе місце у системі К. Станіславського займають позамовні засоби виразності. Серед них: голос, жести, міміка, постава, поведінка мовця та реакція слухачів на його мовлення.

Важливим є процес підготовки вихователя до виразного читання:

1) сприйняття тексту – естетичне задоволення від прочитаного художнього твору;

- 2) аналіз тексту – роздуми над твором, повторне прочитання окремих фрагментів, аналіз своїх думок з висновками літературознавців, педагогів;
- 3) правильний вибір засобів логіко-емоційної виразності, удосконалення читання (декламації) конкретного художнього твору;
- 4) визначення запитань, які необхідно уточнити [8].

Особливу увагу варто звернути на вимоги до виразного прочитання тексту:

- ~ емоційно передати зміст твору;
- ~ розуміти не тільки зміст, але й ідейно-художнє значення твору;
- ~ написати партитуру твору (позначити наголоси, паузи, зміну тону та ін.);
- ~ висловити своє ставлення до прочитаного та запитати думку слухачів.

Передумовами виразного читання є вміння володіти дикцією, технікою мовлення та здійснити художній аналіз тексту. Виразне читання твору вихователем є запорукою успішної підготовки дошкільників до читання і розвитку мовлення, адже воно впливає на їхні емоції та загострює увагу. Під час читання діти мимовільно запам'ятовують інтонацію речення, паузи, наголошені слова тощо.

Науковці виокремлюють дві групи умінь та навичок, необхідних для навчання виразного читання дітей дошкільного віку, – вміння керувати власним голосом та формування правильної дикції. У роботі над технікою мовлення дошкільники ознайомлюються та вчаться використовувати елементарні засоби виразності.

Варто зауважити, що більшість дошкільників не мають природних здібностей до виразного читання й розповідання, саме тому, педагог повинен їх цього навчити. У такому навчанні є певні закономірності: дитина, почувши художній твір, переживає певні почуття, починає усвідомлювати зміст почутого, що є основою для її осмисленого ставлення та висловлювання власної думки щодо твору.

Найбільш поширеними формами роботи, які сприяють формуванню навичок виразного читання у дошкільників, виступають: розповідання прозових

творів, читання віршів напам'ять, а також ігри-драматизації. До основних принципів виразного читання належать: інтонація (сила глосу, паузи, темпоритм, мелодика, тон голосу), зацікавленість, природність.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Розкрийте зміст поняття «виразне читання».
2. Перелічіть засоби виразного читання.
3. Висвітліть зміст компонентів системи К. Станіславського.
4. Схарактеризуйте процес підготовки вихователя до виразного читання.
5. Розкрийте передумови виразного читання твору вихователем.
6. Яку роль відіграє інтонація вихователя під час читання художнього твору для дітей.
7. Продовжіть ряд. Найпоширенішими формами роботи, які сприяють формуванню навичок виразного читання у дошкільників є ...

Завдання для самостійної роботи

1. Розкрийте зміст дефініції «виразне читання» у публікаціях сучасних науковців.
2. Прочитайте оповідання (за вибором) та розкрийте його ідейно-художнє значення. Висловіть своє ставлення до прочитаного.
3. Підготуйте доповідь на темі «Позамовні засоби виразності у системі К. Станіславського».

Тема 7. Технічні показники виразного читання

План

1. Дихання. Типи дихання. Гігієнічні правила дихання.
2. Дикційна та орфоепічна чистота мовлення.
3. Голос. Природні якості і постановка голосу. Якості розвиненого голосу.

Література

Основна

1. Аніщук А. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 134 с.
2. Бас-Кононенко О. Вимовні норми як мірило милозвучності української мови (на матеріалі орфоепічних словників). *Українська мова*. 2019. № 1. С. 103–114.
3. Дружинець М. Українське усне мовлення в орфоепічному аспекті: основна проблематика. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 30(2). С. 172–177.
4. Єрмоленко С. Специфіка методики навчання української орфоєпії. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2015. № 1. С. 199–205.
5. Ільєнко Т. Досвід виховання звукової культури мовлення дітей п'ятого року життя. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2019. Вип. 25. С. 62–63.
6. Лужецька Л. Орфоепічна грамотність як складних мовленнєвої культури особистості. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2015. С. 470–478.
7. Мороз-Рекотова Л. Культура мовлення та виразне читання : навч. посіб. Бердянськ : Ткачук О.В., 2015. 221 с.
8. Осадча Т. Основні підходи до психокорекції дітей дошкільного віку з порушенням голосової функції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 5. С. 15–25.
9. Степанова О. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. Рівне: О. Зень [вид.], 2016. 206 с.

Додаткова

1. Борова В. Виховання інтонаційної виразності мовлення дітей із недоліками звуковимови. *Наука і освіта*. 2011. № 4. С. 51–54.

2. Галущенко В. Корекційно-виховна робота з розвитку мовленнєвого дихання з використанням здоров'язбережувальних технологій в умовах спеціального дошкільного закладу для дітей з порушеннями мовлення. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 3. С. 43–48.
3. Козак І. Педагогічні основи культури мовлення вихователя дитячого навчального закладу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2011. Вип. 7. С. 151–156.
4. Лактюшина Т., Логвинова Л., Попова О. Логопедична робота з розвитку фонаційного дихання у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна*. 2013. Вип. 23(2). С. 275–282.
5. Степанова Т. Педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Наука і освіта*. 2015. № 9. С. 166–170.
6. Федотова С. Особливості формування навички виразного читання у дітей дошкільного віку. *Наукові записки Центрально-українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 178. С. 207–211.
7. Lepola J. et al. Vocabulary, Metacognitive Knowledge and Task Orientations Predictors of Narrative Picture Book Comprehension: From Preschool to Grade 3. *Reading & Writing*. 2020. Vol. 33 (5). Pp. 1351–1373. <https://doi.org/10.1007/s11145-019-10010-7>

Теоретичні відомості

Техніка мови – це сукупність умінь та навичок, якими повинен володіти вихователь для кращого звучання мови, а також прийомів для ефективного використання мовного апарату. Компонентами техніки мовлення є: дихання, голос, дикція, орфоепія. Педагоги-практики акцентують увагу, що лише знання вимог виразного читання не дозволить досягти значних результатів словесної дії, для цього необхідно розвивати мовленнєвий механізм.

Майбутнім вихователям варто навчитися володіти своїм дихальним апаратом. Часто під час прочитання чи розповіді художнього твору мовцеві не вистачає повітря, оскільки його дихання зі звичайного змінюється на «мовленнєве» (кількість поштовхів повітря у більшості випадків співвідноситься із кількістю складів).

Учені виокремлюють такі типи дихання:

- ~ ключичне (неефективне, повітря надходить тільки у верхні ділянки легенів);
- ~ грудне (неенергійне дихання, повітря не надходить у нижню ділянку легенів);
- ~ діафрагматичне (активна робота м'язів діафрагми, повітряний стовп слабкий);
- ~ комбіноване (правильне, задіяні усі м'язи діафрагми та грудної клітки).

До ознак правильного дихання належать: глибоке (сильне, але не надмірне, щоб не викликати перевтому); часте (постійний повітряний потік); підпорядковане (мимовільне, виконавець не повинен постійно думати про своє дихання); непомітне (для слухача й виконавця). Необхідно звернути увагу на вимоги щодо поставки правильно дихання: непомітно вдихати і видихати носом, і так само поповнювати повітря під час мовлення, не затримувати дихання, завжди мати запас повітря.

У методичній літературі представлено велику кількість різноманітних вправ, які спрямовані на розвиток фізіологічного і мовленнєвого дихання. Вихователю потрібно тренувати не тільки своє дихання, але й навчити дошкільників правильно користуватись диханням під час розмови. Вихователь повинен обирати вправи ігрового характеру, які розроблені для відповідної вікової категорії дітей (напр., ігри: «Футбол», «Вітерець», «Різнокольорові кульки», «Капітан», «Веселі бульбашки», «На гойдалці» тощо). Розглянемо одну з них.

Метою гри «Веселі бульбашки» є навчити дітей рівномірно видихати повітря з легенів. Завдання: у посудину набрати води, а дитина за допомогою трубочки повинна подути на воду з такою силою, щоб на її поверхні

утворилися бульбашки. Альтернативою може бути видування мильних бульбашок.

Дикція – це чітка вимова звуків, слів та фраз, що є основою правильного звучання мовлення. Чітка дикція свідчить про правильну артикуляцію, а саме про те, що рухи органів мовлення (язик, губи, нижня щелепа, піднебіння, маленький язичок) під час вимови звуків є правильними. У дітей дошкільного віку поширені такі дефекти дикції – сюсюкання (сильне притискання язика до верхніх зубів), гугнявість (малорухома нижня щелепа, великий потік повітря в носову порожнину), шепелявість (неправильна вимова звука «ш»), гаркавість (неправильна вимова звука «р», відсутня вібрація кінчика язика).

Серед причин поганої дикції вчені називають такі: фізіологічна, соціальна ізоляція, швидкий темп мовлення, затиснута нижня щелепа, відсутність артикуляційних тренувань.

Для правильної дикції педагогам варто звернути увагу на таких моментах: стежити за своєю поставою, регулярно розмовляти (або пів години читати вголос), збагатити мовлення інтонацією й емоціями, контролювати темп мовлення, чітко вимовляти усі (зокрема, останні) склади в словах, тренувати дихання, голос і пам'ятати про їх взаємозв'язок, піклуватися про здоров'я артикуляційного мовного апарату.

А. Аніщук зазначає: «якщо дикція – це правильна, чітка, роздільна вимова окремих звуків, то орфоепія – правильна вимова цих звуків у певних фонетичних умовах, у певних сполученнях з іншими звуками, а також у певних граматичних формах, в окремих словах і групах слів». На порушення орфоепічної правильності мовлення впливають: правопис, діалектичне оточення, білінгвізм, неправильна вимова окремих звуків.

«Голос – це звук, що утворюється в гортані коливанням наближених одна до одної напружених голосових зв'язок повітрям, що під тиском видихається. Основними властивостями голосу є його сила, тоновий діапазон, тембр і забарвлення».

Визначають дві групи якостей, які притаманні голосу, – природні й набуті. До природних належать: сила (гучність звучання), діапазон (тон

звучання), висота (тональність), тембр (звукове забарвлення), до набутих: – темп (швидкість мовлення), польотність (голос чути у великому залі), гнучкість (перехід від низьких звуків до високих і навпаки), звучність (дзвінкість голосу).

Дітям дошкільного віку варто запропонувати вправи, які будуть спрямовані на розвиток рухливості та сили голосу, а також правильного тону звучання. Найчастіше вихователі пропонують такі вправи:

- ~ «У лісі» (дитина повинна уявити, що вона заблукала у лісі та покликати на допомогу; промовити «Ау» чи інше слово – найтихіше, тихо, голосно, найголосніше; контролювати правильність дихання);
- ~ «Сходи» (називати поверхи, на дні дитина уявно піднімається і відповідно підвищувати тон голосу і навпаки, опускатися – знижувати; слідувати за роботою діафрагми);
- ~ «Хвилі» (відтворити рух хвилі використовуючи висоту звучання голосу; поступово підвищувати та понижувати тональність).

Педагогам потрібно дотримуватися гігієнічних вимог до голосу:

- ~ не перенапружувати голосові зв'язки (не більше 4 год підряд);
- ~ здійснювати профілактику носоглотки;
- ~ берегти від захворювання верхні дихальні шляхи;
- ~ зміна голосових властивостей має здійснюватися непомітно;
- ~ не зловживати шкідливими звичками, що безпосередньо впливають на якість звучання голосу.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте типи дихання.
2. Висвітліть гігієнічні правила дихання.
3. У чому полягає сутність дикційної та орфоепічної чистоти мовлення?
4. Які дефекти дикції є поширеними у дітей дошкільного віку?
5. Проаналізуйте підготовку майбутніх вихователів до роботи з батьками з розвитку мовлення дошкільників.
6. Схарактеризуйте особливості підготовки майбутнього вихователя до формування мовленнєвої компетентності дошкільника.
7. Розкрийте якості розвиненого голосу.

Завдання для самостійної роботи

1. Окресліть алгоритм бесіди з батьками на тему «Природні якості і постановка голосу».
2. Запропонуйте вправи для постановки голосу вихователя.
3. Підберіть вправи для дітей старшого дошкільного віку, спрямованих на розвиток рухливості голосу та правильного тону звучання.

Тема 8. Теоретичні положення і методика практичного використання засобів логіко-емоційної виразності

План

1. Поняття засобів логіко-емоційної виразності.
2. Інтенація як мовленнєве явище на слуховому рівні сприймання.
3. Ритмічний лад мовлення. Ритм. Мовні такти, їх значення для процесу читання, мовлення. Паузи. Види пауз.
4. Наголос. Види наголосу. Основні мелодичні ходи. Темп мовлення.

Література

Основна

1. Аніщук А. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 134 с.
2. Іщенко О. Вплив іменників і дієслів на паузування в усному мовленні. *Українська мова*. 2020. № 2. С. 45–58.
3. Забужанська І. Ритмічна організація мовлення: когнітивний аспект. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. № 5. С. 26–29.
4. Кордонець В., Шрамко О. Психолого-педагогічні основи формування інтонаційної виразності мовлення у дітей дошкільного віку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 1. С. 96–102.
5. Мороз-Рекотова Л. Культура мовлення та виразне читання : навч. посіб. Бердянськ : Ткачук О.В., 2015. 221 с.
6. Пінська О. Інтенаційна виразність мовлення як засіб розвитку емоційної сфери майбутнього вчителя. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2011. Вип. 32. С. 327–331.
7. Руденко О. Пауза і склад як елементи ритмічного мовлення. *Українське мовознавство*. 2010. Вип. 40. С. 9–16.
8. Симоненкова Т. Інтенаційна виразність усного мовлення особистості як показник загальної мовної культури. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 8: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2013. Вип. 5. С. 156–161.

Додаткова

1. Воронін Д. Лінгво-психологічна проблематика мовленнєвого ритму. *Українське мовознавство*. 2003. Вип. 25. С. 85–89.
2. Камінська Ю. Актуальні аспекти проблеми корекції темпоритмічних порушень мовлення у дітей молодшого дошкільного віку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2013. Вип. 4(2). С. 142–152.
3. Пахолок З. Ритм поетичного і прозового мовлення. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. *Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2014. Вип. 26. С. 69–79.
4. Степанова О. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. Рівне : О. Зень [вид.], 2016. 206 с.
5. Ющенко Г. Особливості дослідження соціокультурної варіативності інтонації мовлення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. 2015. Вип. 138. С. 571–576.
6. Hadley E., Dickinson D. Cues for Word-Learning During Shared Book Reading and Guided Play in Preschool. *Journal of Child Language*. 2019. Vol. 46(6). Pp. 1202–1227. <https://doi.org/10.1017/S0305000919000552>
7. Lepola J. et al. Vocabulary, Metacognitive Knowledge and Task Orientations as Predictors of Narrative Picture Book Comprehension: From Preschool to Grade 3. *Reading & Writing*. 2020. Vol. 33 (5). Pp. 1351–1373. <https://doi.org/10.1007/s11145-019-10010-7>

Теоретичні відомості

Засоби логіко-емоційної виразності читання – «це сукупність органічно пов'язаних між собою компонентів виразності без осмислення і врахування яких, неможливо передати логічного та емоційного (внутрішнього, психологічного) змісту мовлення». Компоненти виразності мовлення представлено на рисунку.

Рис. 7. Компоненти виразності мовлення

«Інтонація – сукупність звукових мовних засобів, завдяки яким передають смисловий, емоційно-експресивний і модальний характер висловлення, комунікативні значення та ситуативну зумовленість, стилістичні забарвлення тексту, індивідуальність виражальних прийомів мовця. У складі інтонації – мелодика, інтенсивність, тривалість звучання, фразовий і логічний наголоси, ритм, тембр, паузи».

У кожної людини інтонаційне забарвлення одного й того самого речення буде різним, оскільки залежить не тільки від ситуації, але й від індивідуальних особливостей мовця (характер, голосовий апарат, темп мовлення тощо). Інтонація виражає: експресивність мовлення, інформативну вагомість, емоційне забарвлення, цілісність висловлювання. Для передачі правильної інтонації вихователіві доцільно використовувати графічні схеми чи позначення. До функцій інтонації належать: вираження думки та почуття; оформлення типів речень та синтаксичних конструкцій; поділ мови на окремі інтонаційно-смислові відрізки.

Ритм є закономірним чергуванням у часі подібних явищ. Він утворюється на основі наголосів, коротких і довгих складів, принципу ненаголошеності та наголошеності. У контексті цього варто звернути увагу на мовний ритм, який

утворюється на основі зміни голосних та приголосних у мовленнєвому потоці, а також слабких і сильних, наголошених й ненаголошених складів.

Мовний такт – це група слів, які виступають окремим багатослівним поняттям та передають зміст речення, вони вимовляють разом та виокремлюються паузами. Оскільки квапливість мовлення є поширеною проблемою поміж вихователів, мовний такт допомагає сформувати звичку дотримуватися певних логічних пауз.

Пауза – це перерва у потоці мовлення людини, а також в артикуляції органів мовлення. Науковці визначають такі види пауз:

- ~ логічна (увиразнення певного фрагменту);
- ~ синтаксична (завершення процесу мовлення);
- ~ психологічна (перерва зумовлена психологічними причинами);
- ~ ритмічна (під час читання віршованих творів);
- ~ фізіологічна (для вдиху повітря).

«Мелодика мови – зміна висоти голосу під час мовлення, що надає мові певного тонового забарвлення». Мелодика відтворює зміст тексту та почуття. Завдяки мелодиці одне й те саме слово може звучати по-різному (сумно – радісно, звеличення – пониження тощо). Існують такі види мелодичних ходів: мелодичне пониження та підвищення, монотон (стрілки вгору чи вниз ставляться над виділеним словом).

Темп мовлення – часова характеристика усного мовлення, яка визначає час звучання кожного слова, швидкість мовлення, інтервали й довжини пауз. Цікаво, що темп мовлення може бути різним у межах одного речення (пришвидшуватися або уповільнюватися). Як правило, педагоги уповільнюють важливу змістову частину речення, тоді як другорядна може вимовлятися набагато швидше. На темп мовлення впливають суб'єктивні чинники (темперамент, психічний та фізичний стан, рівень володіння мовою).

Педагоги повинні дотримуватися певних загальних рекомендацій щодо дотримання правильного темпу мовлення:

- ~ текст читають швидше, коли прагнуть передати напруження, хвилювання, моменти щастя, зміну подій; часто – в уточненнях, доповненнях та поясненнях;

~ текст читають повільніше, коли мають на меті акцентувати увагу на важливій події, деталях тощо; часто – у розповідях про минуле, казках.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що дошкільників з низьким та середнім рівнем розвитку сьогодні надзвичайно багато. У контексті цього на увагу заслуговує «логоритміка», яка спрямована на розвиток мовлення, та поєднує в собі музику, слова та рухи. Наприклад, дітям можна запропонувати послухати повільну музику, проплескати її, простукати її ритм та проспівати слова, згодом це саме зробити у швидкому темпі. У такий спосіб дошкільники навчаться швидко переходити з повільного ритму на швидкий, і навпаки.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Перелічіть засоби логіко-емоційної виразності.
2. Схарактеризуйте компоненти інтонації, розкрийте їх зміст.
3. Висвітліть функції інтонації.
4. Обґрунтуйте методичні рекомендації щодо дотримання правильного темпу мовлення вихователями.
5. Розкрийте особливості використання логоритміки у ЗДО.
6. Яку роль відіграють паузи у процесі читання, мовлення? Наведіть приклади.
7. Схарактеризуйте основні мелодичні ходи.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте доповідь на тему «Інтонація як мовленнєве явище на слуховому рівні сприймання».
2. Доберіть вправи для розвитку голосу для молодших дошкільників.
3. Запропонуйте вправи для розвитку мовленнєвого дихання для старших дошкільників.
4. Укладіть вправи на розвиток інтонаційного забарвлення мовлення.

Тема 9. Позамовні (рухові) засоби виразності

План

1. Жести як компонент позамовної виразності.
2. Класифікація жестів (прості, складні, вказівні, ритмічні, емоційні (психологічні). Міміка.
3. Правила застосування позамовних засобів виразності при читанні художніх творів.

Література

Основна

1. Аніщук А. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 134 с.
2. Давиденко Л. Засоби художньої виразності у книжковій графіці: традиції та інновації. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2014. № 1. С. 115–118.
3. Захарчук З., Ткачук О. Ефективні способи опрацювання партитури виразного читання. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 2. С. 102–107.
4. Моторіна Д., Сиротенко В. Формування навичок виразного читання в умовах дистанційного навчання. *Молодий вчений*. 2021. № 3(1). С. 82–84.
5. Степанова О. Культура мовлення та виразне читання : навч.-метод. посіб. Рівне: О. Зень [вид.], 2016. 206 с.
6. Степанова Т. Педагогічні умови формування професійно-мовленнєвої культури майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Наука і освіта*. 2015. № 9. С. 166–170.
7. Федотова С. Особливості формування навички виразного читання у дітей дошкільного віку. *Наукові записки Центрально-українського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 178. С. 207–211.

Додаткова

1. Давидченко І. Цілісність педагогічної системи підвищення культури мовлення майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 2. С. 24–30.

2. Качак Т., Круль Л. Змістові та методичні аспекти вивчення дисципліни «виразне читання» студентами педагогічних спеціальностей. *Гірська школа Українських Карпат*. 2020. № 22. С. 105–111.
3. Панченко Т. Особливості виразного читання прозових творів (на прикладі казок). *Молодий вчений*. 2016. № 3. С. 546–549.
4. Тесленко С. Організаційний аспект виховання культури мовлення старших дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 186–190.
5. Товкач І. Підготовка студентів до формування основ культури читання дітей дошкільного віку. *Народна освіта*. 2019. Вип. 2. С. 100–106.
6. Хоралець Л. Способи словесної дії: розвиток ідей К. Станіславського в практиці П. Єршова. *Мистецтвознавчі записки*. 2016. Вип. 30. С. 209–216.
7. Черниш Н. Методична модель навчання виразного читання поезії. *Теоретична і дидактична філологія*. 2014. Вип. 17. С. 204–214.
8. Muhinyi A. et al. Story Choice Matters for Caregiver Extra-Textual Talk During Shared Reading with Preschoolers. *Journal of Child Language*. 2020. Vol. 47(3). Pp. 633–654. doi: <https://doi.org/10.1017/S0305000919000783>
9. Timperley S. et al. Tender Shoots: Effects of a Preschool Shared Book Reading Preventive Intervention on Parent–Child Reading and Parents’ Involvement in the First Year of School. *School Mental Health*. 2022. Vol. 14(2). Pp. 238–253. <https://doi.org/10.1007/s12310-022-09505-6>

Теоретичні відомості

Володіння культурою спілкування є важливою професійною складовою особистості педагога. Однак не варто зважати тільки на культуру мовлення, а саме на лексичне багатство, дотримання мовленнєвих норм, логічність та чіткість висловлювання. Не менш важливу роль під час розмови та читання художніх творів відіграють невербальні (позамовні) засоби спілкування.

Рис. 8. Види невербальних засобів спілкування

До позамовних засобів виразності належать – жести, міміка, поза. Вони допомагають під час читання постійно підтримувати зв'язок з читцем та емоційно підсилити зміст твору. Педагогам потрібно пам'ятати, що поза (положення тіла) повинна бути природною, невимушеною. Умовно пози поділяють на відкриті (тіло людини повернуте до співрозмовника) й закриті (відійде назад, розвернеться в іншу сторону). Цікаво, що за ходою людини можна визначити її емоційний стан – щастя, сум, гнів тощо.

У більшості випадків вихователь, коли читає чи розповідає дошкільникам художній твір, сидить на стільчику, щоб бути на рівні дитячих очей та їм не доводилося довгий час тримати голову піднятою вгору. Важливо, щоб вихователь постійно не переставляв ноги чи розмахував руками, адже дітям буде складно зосередитися на змісті почутого. Якщо потрібно змінити позу чи рухи, то варто, щоб вони відповідали змісту твору, адже їх невідповідність може викликати зворотну реакцію (на сумний фрагмент – сміх).

Жести – це виразальні рухи рук, голови, тіла. Вони поділяються на фізіологічні та комунікативні. Якщо до фізіологічних відносять все що пов'язано з необхідністю рухів (напр.: вихователька потирає очі, бо втомлена; поправляє волосся, бо заважає читати; потирає долоні, бо холодно).

Комунікативні жести є усвідомленими та несуть у собі певний зміст. Вони можуть використовуватися залежно від необхідності та ситуації,

замінювати мовлення або підсилювати його (включатися у процес читання). Жести можуть бути синонімічними та багатозначними. Під синонімічними розуміють ті, які одне слово можуть передавати по-різному: поклонитися, потиснути руку, кивнути головою, підняти капелюха тощо. Багатозначні – коли один жест може мати різне значення (напр., кивок головою – погодження, вітання).

Також жести поділяються на прості (один рух), складені (декілька однакових рухів), складні (декілька різних рухів). За характером виокремлюють вказівні (демонструють напрям); зображальні (відтворюють певну фігуру); символічні (вказують, що саме потрібно зробити); ритмічні (акцентують увагу на певному слові, фразі); емоційні (прояв переживання) жести.

Міміка – рухи м'язів обличчя людини, які передають її внутрішній стан. Завдяки міміці вихователь чи дитина може проявити радість, сум, страх, здивування тощо. Варто зауважити, що мімічні рухи у більшості випадків мають мимовільний, довільний характер. Це дозволяє людині використовувати міміку свідомо. У маленьких дітей міміка ще недостатньо розвинена, оскільки вона формується в процесі спілкування з іншими, наслідування міміки дорослих.

Для вихователя міміка є важливим руховим засобом виразності. Вона допомагає дітям краще зрозуміти не тільки зміст твору, але і його емоційне забарвлення. Проте надмірна виразність обличчя, постійна зміна мімічних рухів матиме зворотний результат. Такий підхід буде більше відволікати слухачів, ніж допомагати їм. Отже, варто пам'ятати, що міміка повинна відповідати змісту тексту, художньому такту та взаємодіяти із засобами логіко-емоційної виразності.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте дефініцію «жести».
2. Розкрийте класифікацію жестів (прості, складні, вказівні, ритмічні, емоційні (психологічні)).
3. Обґрунтуйте роль комунікативних жестів під час читання твору.
4. Яку роль відіграє міміка під час читання твору?

5. Висвітліть види невербальних засобів спілкування.
6. Яких правил застосування позамовних засобів виразності при читанні художніх творів повинен дотримуватися вихователь?

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте презентацію на тему «Міміка і жест як компоненти виразності».
2. Прочитайте казку, використовуючи міміку і жести. Обґрунтуйте свою точку зору.
3. Схарактеризуйте підготовку майбутніх вихователів до формування у дітей дошкільного віку виразності мовлення у театральній діяльності.

Тема 10. Літературні жанри дитячої книги та методика їх опрацювання

План

1. Методика використання малих фольклорних жанрів у роботі з дошкільниками.
2. Види казок та методика роботи з ними.
3. Особливості роботи з прозовими творами.
4. Методика ознайомлення дошкільників з поетичними творами.

Література

Основна

1. Беленька Г. Родинні читання: відновимо добру традицію! *Дошкільне виховання*. 2013. № 2. С. 17–19.
2. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Київ : Вид. Дім «Слово», 2006. 304 с.
3. Ваганова Н. Як діти старшого дошкільного віку сприймають і розуміють поезію? *Обдарована дитина*. 2010. № 1. С. 35–41.
4. Ватаманюк Г. Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти. *Теорія та практика*. Київ: КНТ, 2019. 480 с.
5. Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології. *Дошкільне виховання*. 2011. № 2. С. 4–9.
6. Дуткевич Т. Психологічні умови спілкування дошкільника з дорослими у процесі роботи з дитячою книжкою. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна*. 2007. Вип. XIII. С. 198–202.
7. Єменець А. Як книги допомагають виховувати. *Зростаємо разом*. 2011. № 1. С. 16–19.
8. Кирста Н. Формування лексичної компетенції старших дошкільників засобами поетичних творів українських письменників. *Педагогічний дискурс*. 2012. Вип. 13. С. 137–142.

Додаткова

1. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2014. 304 с.
2. Гавриш Н. Книжка – вихователь і учитель, або Як допомогти дитині відкрити важливі смисли за допомогою художнього твору. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 6. С. 4–11.
3. Гавриш Н. Про ефективне використання художнього слова в освітньому процесі дошкільного закладу. *Освіта Донбасу*. 2011. № 1. С. 35– 41.
4. Дронова О. Дитина у світі книги: педагогічні умови розвитку художньої творчості дошкільників. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2016. № 1. С. 69–75.
5. Максимова В. Казка як метод гуманістичного виховання дітей дошкільного віку. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 32. С. 84–90.
6. Просенюк А. Виховання інтересу до змісту художнього твору в дітей дошкільного віку в умовах сім'ї. *Формування особистості дошкільника в умовах сім'ї*. Одеса : Бондаренко М.О., 2016. С. 111– 138.
7. Яланська М. Лінгвостилістичні характеристики сучасної україномовної прози для дошкільнят. *Наукові записки НУ «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2014. Вип. 44. С. 360–362.
8. Bergman D. et al. Does Book Genre Matter? Boys' and Girls' Word Learning from Narrative and Informational Books in the Preschool Years. *Journal of Research in Reading*. 2019. Vol. 42(1). Pp. 193–211. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12266>
9. Wicks R. et al. Looking or Talking: Visual Attention and Verbal Engagement During Shared Book Reading of Preschool Children on the Autism Spectrum. *Autism: the International Journal of Research and Practice*. 2020. Vol. 24(6). Pp. 1384–1399. <https://doi.org/10.1177/1362361319900594>

Теоретичні відомості

Художні твори відповідно до особливостей змісту й форми поділяються на три роди – епос, лірика, драма. У закладі дошкільної освіти з цими родами дошкільники ознайомлюються частково. Так, з епічних творів вихователі

використовують в освітньому процесі казки, легенди, нескладні билини. Щодо лірики, то це найчастіше вірші про природу та любов до рідних, а також пісні. Освітні програми з дошкільної освіти засвідчують, що вихователі активно повинні презентувати дітям дошкільного віку такі літературні жанри як прозу та поезією.

«Поезія – це художньо-образна словесна творчість, в якій мова використовується з естетичною чи евокативною (знаково-символічною) метою». У більшості випадків діти дошкільного віку ознайомлюються з такими поетичними творами: вірш, утішка, гумореска, байка. До прозових творів для дошкільників належать: малі форми фольклорних творів, казки та оповідання.

Дитячий фольклор поділяється на твори, які складені дорослими для дітей та власне дитяча творчість. До першої групи належать: – колискові, загадки, скоромовки, приказки та прислів'я, утішки, забавлянки тощо, тоді як до другої – заклички, звуконаслідування, прозивалки та ін. Дитячий фольклор є зрозумілим для дошкільників та має багатофункціональний матеріал для виховання дітей. Його мета надати дитині інформацію про навколишній світ, культуру народу та його суспільні моральні цінності, а також допомагає дошкільникові в спілкуванні з однолітками й рідними. Важливо, що дитячий фольклор спрямований на виховання та саморозвиток дитини, допомагає у набутті практичного життєвого досвіду.

Коліскові пісні дошкільники вивчають, починаючи з групи дітей раннього віку до старшої, як правило, на заняттях з музики, розвитку мовлення та художньої літератури. З кожним роком колискові ускладнюються. Так, коли вихователі співають дітям раннього віку колискові, то просять їх підспівати окремі звуки та фрази. У старшій групі колискова вивчається повністю або фрагментами.

Щодо методики використання приказок та прислів'їв у роботі з дошкільниками педагогам рекомендують їх вивчати з дітьми від 4 до 7 років. Важливим є постійне повторення і пояснення змісту. Вчені наголошують на доцільності вивчення прислів'їв та приказок під час різних режимних моментів: під час сніданку (обіду), прогулянки, спостереження, різних занять, тематичних

свят та розваг. Ефективний результат щодо засвоєння цих малих форм дитячого фольклору буде досягнуто за умови активного використання дитиною прислів'їв та приказок у щоденній активній мовленнєвій діяльності.

Загадки – короткий опис предмета (явища, події), який необхідно відгадати. Вони розвивають у дошкільників творчу уяву, кмітливість, розум та спостережливість, вчать їх самостійно узагальнювати інформацію, робити висновки, лаконічно презентувати описи предметів. Загадки повинні враховувати вікові й психологічні особливості дошкільників та мати виховну цінність. Вихователь може їх просити відгадати під час ранкових годин, чергування, сніданку (обіду), прогулянки, або запропонувати провести тематичний вечір тощо.

Скоромовки мають на меті сформувати у дошкільника правильне й чисте мовлення, допомогти навчитися чітко артикулювати прості й складні звуки, розвивати мовленнєвий апарат і темп мовлення. Вихователь використовує скоромовки на спеціальних заняттях у поєднанні з іншими фольклорними жанрами. Батькам рекомендують кожного дня присвяти до 10 хвилин на розучування скоромовок, що допоможе сформувати у дитини правильну дикцію. Г. Ватаманюк зазначає, що «до методичних прийомів ознайомлення зі скоромовкою відносяться: декламування; приспівування пісень; інсценування за змістом фольклорних творів; художній аналіз словосполучень, речень; художній аналіз словосполучень, речень; лексичні вправи на матеріалі загадок; пояснення значення та етимології образних висловів; складання творчих розповідей за прислів'ями, скоромовками; театралізовані ігри тощо».

Отже, у молодшій групі вихователі вивчають з дошкільниками забавлянки, прості описові загадки; у середній – описові, зіставні й порівняльні загадки; скоромовки, примовки, заклички, прислів'я; у старшій – те саме, що й у середній, але більш складніші.

Таблиця 2. Види казок та їх особливості

	Народна казка	Літературна казка
спіль	Наявність антитези – протиставлення добра і зла	

Висміювання людських вад і схвалення чеснот		
ВІДМІННЕ	Автор – народ	Автор – письменник
	Форма створення – усна	Форма створення – писемна
	Сюжет – мандрівник	Сюжет – унікальний
	Герої – позитивні/негативні	Герої – складні
	Мова – прозова	Мова – прозова і віршована

Методика роботи з казкою передбачає вміння педагога правильно підібрати методи, прийоми та засоби. У групі дітей раннього віку перед вихователем постає завдання навчити дошкільників слухати і розуміти зміст казки. Важливо, щоб казки були короткими та доступними для цієї вікової категорії. Дітей варто заохочувати до демонстрації окремих дій казкових персонажів, а також до повторення певних висловлювань. Найчастіше вихователі використовують такі методи: перегляд ілюстрацій, розповідання казок; прийоми: повторення розповіді, рухи руками, розгляд картинок; засоби: художнє слово, ляльковий театр, іграшки, слово педагога.

Науковці рекомендують проводити такі види занять з казкою: читання, розповідання, переказування, інсценізація, театралізація, драматизація, відеоперегляд, ігри за сюжетами, ритмізування, дидактичні ігри, різні види бесід, самостійне складання казки, свято казки, тематичні розважальні заняття.

Перекази та легенди відносяться до етнічного жанру фольклору. Їхня мета – донести дошкільникам знання про історичне минуле народу, розповісти про явища природи та зберегти народні уявлення про них. Перекази – невеликі усні оповідання про визначні історичні події та їх героїв. Перекази притаманна більша реалістичність, у них розповідається про героїчне минуле нашого народу, походження міст тощо. Вони виконують виховну та ознайомлювальну функцію.

Легенди є простими вигадками, у яких події часто перебільшуються, для них характерний фантастичний зміст. Найбільш поширеними серед легенд є розповіді про перетворення людини на різні предмети чи тварини, про походження рослин тощо. Завдання вихователя полягає у поясненні паралелі

між образами рослин та людей. Це сприятиме любові до природи, а також бережливому ставленні до неї.

Методичні рекомендації щодо проведення занять з читання легенд і переказів:

- ~ на початку заняття – вступна бесіда, демонстрація наочних матеріалів;
- ~ робота зі словником (пояснити невідомі вирази);
- ~ бесіда за змістом, чітке пояснення послідовності подій, мотивів поведінки героїв;
- ~ складання схематично-образного плану;
- ~ розповідання творів на подібну тематику.

До поетичних творів, які передбачені для вивчення дітьми дошкільного віку, належать вірші, утішки, байки. Основним видом роботи з поетичними творами – заучування творів напам'ять. Розрізняють мимовільне та довільне запам'ятовування. Вивчення напам'ять утішок чи віршів сприятиме розвитку фонематичного слуху, збагаченню словникового запасу, вихованню любові до поезії, поглибленню естетичних почуттів тощо.

У групі раннього та молодшого дошкільного віку проводиться робота з вивчення утішок, забавлянок, колискових. До ефективних прийомів заучування віршів відносять: заучування за ілюстраціями, інсценування, домовляння останнього слова, читання рядків із питальною інтонацією.

Щодо методики заучування віршів, вихователь повинен дотримуватися таких рекомендацій:

- ~ відповідність твору віковим особливостям;
- ~ виразне прочитання;
- ~ пояснення незрозумілих слів, висловів;
- ~ врахування особливостей запам'ятовування дітьми віршів (аудіали, візуали, кінестетики);
- ~ озвучити дітям назву твору й автора;
- ~ повторювати вивчені вірші;
- ~ вивчення вірша повинно приносити задоволення.

Байки вивчаються з дітьми старшого дошкільного віку. Важливо, щоб вони зрозуміли, що у байці зображені події та вчинки героїв, які хоч і не зовсім правдиві, але насправді несуть у собі глибокий зміст людського буття. Рекомендують таку структуру заняття з вивчення байки: вступна бесіда, читання за партитурою (аудіозапис), пояснення невідомих слів, бесіда за змістом, аналіз змісту байки (окремих епізодів), аналіз моралі, заключне виразне читання байки.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Висвітліть зміст поняття «малі фольклорні жанри для дітей дошкільного віку».
2. Розкрийте методику використання малих фольклорних жанрів у роботі з дошкільниками.
3. Схарактеризуйте види казок.
4. Обґрунтуйте методику роботи з різними видами казок.
5. Висвітліть особливості роботи з прозовими творами.
6. У чому полягає сутність методики ознайомлення дошкільників з байками.
7. Укладіть методичні рекомендації для вихователів щодо ознайомлення дітей з поетичними творами.

Завдання для самостійної роботи

1. Доберіть прислів'я та приказки до кожної пори року (п'ять-шість).
2. Укладіть рекомендації для батьків на розучування скоромовок з дітьми.
3. Продемонструйте використання інноваційних педагогічних технологій під час читання казки.

Тема 11. Підготовка твору для читання та аналізу його з дошкільниками

План

1. Етапи підготовки твору для читання.
2. Літературознавчий аналіз твору.
3. Дійовий аналіз твору.

Література

Основна

1. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Київ : Вид. Дім «Слово», 2006. 304 с.
2. Ваганова Н. Як діти старшого дошкільного віку сприймають і розуміють поезію? *Обдарована дитина*. 2010. № 1. С. 35–41.
3. Ватаманюк Г. Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти. Теорія та практика. Київ: КНТ, 2019. 480 с.
4. Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології. *Дошкільне виховання*. 2011. № 2. С. 4–9.
5. Гончаренко А. Комплексна модель роботи з літературним твором. *Палітра педагога*. 2015. № 4. С. 10–15.
6. Качак Т. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. 132 с.
7. Кононко О. Художня література. Коментар до Базового компоненту дошкільної освіти в Україні. Київ : Ред. журн. «*Дошкільне виховання*», 2003. С. 149–152.
8. Монке О. Українська література для дітей дошкільного віку : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Одеса : Вид. М.П. Черкасов, 2010. 349 с.

Додаткова

1. Гавриш Н. Книжка – вихователь і учитель, або Як допомогти дитині відкрити важливі смисли за допомогою художнього твору. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2013. № 6. С. 4–11.
2. Гавриш Н. Про ефективне використання художнього слова в освітньому процесі дошкільного закладу. *Освіта Донбасу*. 2011. № 1. С. 35– 41.

3. Дронова О. Дитина у світі книги: педагогічні умови розвитку художньої творчості дошкільників. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2016. № 1. С. 69–75.
4. Єменець А. Як книги допомагають виховувати. *Зростаємо разом*. 2011. № 1. С. 16–19.
5. Монке О. ІКТ у підготовці майбутніх педагогів до морально-духовного виховання дошкільників засобами літератури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13(3). С. 212–218.
6. Просенюк А. Виховання інтересу до змісту художнього твору в дітей дошкільного віку в умовах сім'ї. *Формування особистості дошкільника в умовах сім'ї*. Одеса : Бондаренко М.О., 2016. С. 111– 138.
7. Grøver V. et al. Shared Book Reading in Preschool Supports Bilingual Children's Second-Language Learning: A Cluster-Randomized Trial. *Child Development*. 2020. Vol. 91(6). Pp. 2192–2210. <https://doi.org/10.1111/cdev.13348>
8. Bergman D. et al. Does Book Genre Matter? Boys' and Girls' Word Learning from Narrative and Informational Books in the Preschool Years. *Journal of Research in Reading*. 2019. Vol. 42(1). Pp. 193–211. doi: <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12266>

Теоретичні відомості

З метою правильного прочитання твору, а також сприймання та розуміння його змісту дошкільниками вихователям варто здійснити попередній аналіз тексту. Підготовка твору до читання передбачає два етапи: літературознавчий та дійовий етапи. Вони допомагають розкрити художньо-естетичну й ідейно-виховну цінність художнього твору, а також визначити завдання читця й аналізу твору.

Здійснюючи літературознавчий аналіз твору, вихователь повинен:

- ~ ознайомитися з відомостями про автора (особливості періоду, в якому жив автор, його біографічні дані, ставлення до тогочасного сьогодення);
- ~ прочитати декілька разів твір, визначити його зміст та цінність;

- ~ здійснити характеристику образів у контексті твору та визначити переносне значення висловів;
- ~ розглянути тему твору, подумати про його зміст, сформулювати власну думку про нього;
- ~ охарактеризувати жанрові особливості (епічний, ліричний, сатиричний, гумористичний);
- ~ визначити форму викладу твору (оповідь, розповідь);
- ~ розглянути композицію та сюжет твору, взаємозв'язок композиційних компонентів і сюжетної лінії;
- ~ проаналізувати образи твору (з позиції втілення ідеї, уявлення й емоційного впливу на слухачів);
- ~ розкрити естетичні якості художніх образів та їх емоційний вплив;
- ~ проаналізувати авторські засоби творення образів (дії персонажів, портретне зображення, мова, авторська характеристика);
- ~ розкрити підтекст твору, а саме його внутрішній зміст, з метою правильного інтонування, мелодики, темпу, наголосу;
- ~ визначити мету читання й аналізу художнього твору з дошкільниками.

Дійовий аналіз твору спрямований на розкриття та виявлення наскрізної словесної дії твору й її етапів розвитку. Процес відтворення вихователем тексту з використанням міміки, жестів називається наскрізною словесною дією. Завдання вихователя полягає у передачі змісту художнього твору у «живе слово», яке б діти за допомогою фантазії змогли відчутти, прожити, співпереживати та відчутти ті емоції, які переживає читець та автор твору.

Важливим завданням вихователя під час прочитання твору є не тільки передача певної інформації, але й здійснення певного емоційного впливу на дітей. Перед читанням твору вихователь повинен окреслити важливі етапи цього процесу:

- ~ здійснити поділ твору на частини так, щоб вони були взаємопов'язаними;
- ~ придумати назву до кожної з частин;
- ~ окреслити до цих частин творчі завдання;
- ~ підготувати партитуру твору чи окремих моментів твору.

Виконуючи ці завдання, вихователь повинен враховувати такі моменти:

- ~ поділ твору повинен здійснюватися відповідно до його змісту, композиції;
- ~ необхідно визначити зав'язку, розвиток подій, кульмінацію та розв'язку;
- ~ назви частин твору повинні бути образними та відповідати їх змісту;
- ~ творчі завдання повинні відповідати меті читання, задумові автора, а також допомогти дітям розкрити зміст твору;
- ~ наочність повинна допомогти краще сприйняти зміст твору.

Нижче представлено реєстр знаків, які повинен використовувати вихователь під час написання партитури твору:

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Яких вимог повинен дотримуватися вихователь під час дійового аналізу твору.
2. Висвітліть поняття «партитура твору».
3. Прочитайте казку та здійсніть поділ на частини, до кожної з них придумайте назву.
4. У чому полягає художньо-естетична та ідейно-виховна цінність твору?
5. Які авторські засоби творення образу вам відомі?. Розкрийте їх специфіку.
6. Схарактеризуйте зміст поняття «підтекст» твору.
7. Які знаки використовуються для написання партитури твору?

Завдання для самостійної роботи

1. Оберіть твір та підготуйте відомості про автора на заняття з художньої літератури (розвитку мовлення) для дітей старшого дошкільного віку.
2. Доберіть художні твори, які відображали б жанрові особливості: епічний, ліричний, сатиричний, гумористичний характер.
3. Здійсніть дійовий аналіз оповідання (на вибір).

Тема 12. Методика читання і розповідання дітям літературних творів

План

1. Особливості читання та розповідання прозових творів.
2. Методика читання і розповідання казки.
3. Особливості читання ліричних творів.

Література

Основна

1. Ватаманюк Г. Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти. Теорія та практика. Київ : КНТ, 2019. 480 с.
2. Гавриш Н. Художня література в освітньому процесі: сучасні технології. *Дошкільне виховання*. 2011. № 2. С. 4–9.
3. Гончаренко А. Комплексна модель роботи з літературним твором. *Палітра педагога*. 2015. № 4. С. 10–15.
4. Гордій Н. Використання дитячої літератури у процесі навчання переказувати тексти дітей дошкільного віку. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2013. Вип. 37. С. 272–276.
5. Іщенко Л. Казка як засіб розвитку мовленнєвої творчості дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2008. Вип. 26. С. 64–69.
6. Каньоса П. Твори дитячої літератури як засіб розвитку комунікативних навичок і вмінь дошкільнят. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2014. Вип. 17. С. 344–349.
7. Качак Т. Література для дітей і дитяче читання у контексті сучасної літературної освіти. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2013. 132 с.
8. Монке О. Українська література для дітей дошкільного віку : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Одеса : Вид. М.П. Черкасов, 2010. 349 с.

Додаткова

1. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі. Київ : Вид. Дім «Слово», 2006. 304 с.
2. Гавриш Н. Про ефективне використання художнього слова в освітньому процесі дошкільного закладу. *Освіта Донбасу*. 2011. № 1. С. 35– 41. 11.

Дронова О. Дитина у світі книги: педагогічні умови розвитку художньої творчості дошкільників. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія*. 2016. № 1. С. 69–75.

3. Єменець А. Як книги допомагають виховувати. *Зростаємо разом*. 2011. № 1. С. 16–19.

4. Монке О. ІКТ у підготовці майбутніх педагогів до моральнодуховного виховання дошкільників засобами літератури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 13(3). С. 212–218.

5. Монке О. Особливості сприймання дітьми змісту художніх творів. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Ушинського*. 2000. Вип. 12. С. 26–30.

6. Просенюк А. Виховання інтересу до змісту художнього твору в дітей дошкільного віку в умовах сім'ї. Формування особистості дошкільника в умовах сім'ї / ред. Т. Жаровцева. Одеса : Бондаренко М.О., 2016. С. 111–138.

7. Muhinyi A. et al. Story Choice Matters for Caregiver Extra-Textual Talk During Shared Reading with Preschoolers. *Journal of Child Language*. 2020. Vol. 47(3). Pp. 633–654. doi: <https://doi.org/10.1017/S0305000919000783>

8. Wicks R. et al. Looking or Talking: Visual Attention and Verbal Engagement During Shared Book Reading of Preschool Children on the Autism Spectrum. *Autism: the International Journal of Research and Practice*. 2020. Vol. 24(6). Pp. 1384–1399. <https://doi.org/10.1177/1362361319900594>

Теоретичні відомості

У закладі дошкільної освіти вихователі під час ознайомлення дошкільників з літературними творами найчастіше використовують такі методи – читання і розповідання. У процесі читання вихователі повинен дослівно передати зміст твору (читаючи з книги або короткі твори читає напам'ять). Для розповіді художнього твору вихователем характерні: заміна слів, словосполучень; скорочений твір; пояснення незрозумілих виразів; тлумачення вчинків дійових осіб. Форми викладу думок авторської розповіді можуть бути різними – за допомогою авторської мови та/або діалогічної мови дійових осіб.

У всіх вікових групах відбуваються заняття з читання й розповідання. Запорукою успіху цього процесу є виразне мовлення вихователя. Йому рекомендовано здійснювати попередню підготовку читання твору, а саме визначити темп, тембр голосу персонажів, підготувати ілюстрації чи іграшки для театру тощо. Не менш важливими для засвоєння прочитаного є дидактичні ігри чи літературні вікторини. Обираючи твори для читання вихователь повинен дотримуватися освітньої програми, а також добирати додаткові художні твори, враховуючи побажання та інтереси дітей.

Цінну роль у процесі читання відіграє бесіда, яка завжди проводиться після прослуховування літературного твору дошкільниками. До найбільш поширених видів бесід належать такі: «за запитанням автора твору; на відтворення прочитаного; на тему прочитаного; морально-оцінювального характеру; на розуміння дітьми жанру твору; на розуміння засобів художньої виразності твору; на розуміння композиційної структури твору».

Перед розповіданням казки для дітей у групі вихователів варто дотримуватися певних рекомендацій:

- ~ кілька разів прочитати вголос, написати партитуру тексту (або до окремих фрагментів);
- ~ відтворити зміст казки та розповісти про своє ставлення до неї, до героїв;
- ~ дослівно знати зачин, повтори, пісні й образні вирази;
- ~ продумати пояснення незрозумілих фраз, слів;
- ~ підібрати ілюстрації;
- ~ створити умови для сприймання казки дошкільниками.

У молодшій групі вихователь заохочує дошкільників до переказу казки за допоміжними запитаннями та до відтворення її змісту у різних видах театру. До поширених методів роботи з казкою у цій групі належать: розповідь, читання, коротка бесіда, ілюстрації; прийоми: вибіркоче повторне читання, показ ілюстрацій, елементи ігор-драматизацій; засоби: ігрові атрибути, музика, елементи костюмів, силуети персонажів.

У середній групі дитина повинна вміти розуміти зміст казки та образних виразів, розповідати за змістом ілюстрацій, інсценувати події та висловлювати

своє ставлення до головних героїв; методи: розповідь, читання, ілюстрації, бесіда, обговорення, розповідь про письменника, перегляд відео за мотивами казки; прийоми: різні види читання, розповідь подібної історії з життя, словесні ігри та ігри-драматизації; засоби: ілюстративні альбоми, іграшки, книги, музика, предмети для ігор-драматизацій.

У старшій групі вчать визначати структурні елементи (зачини, кінцівки, повтори), оцінювати вчинки героїв, самостійно розповідати та переказувати казку, удосконалюють виразність мовлення, розігрують сюжети знайомих казок у театралізованих іграх та іграх-драматизаціях, допомагають виготовляти атрибути та декорації до них. Ефективними методами навчання вважаються: читання, розповідь, складання інтелектуальних карт, бесіда, літературні вікторини, дидактичні ігри; прийомами: діалог дітей з літературним героєм, опис головних героїв, доповнення казки (новими героям, епізодами), придумування іншого закінчення; засобами: книги, ілюстрації, дидактичний матеріал, ігрові атрибути, карти розумових дій.

Поетичні твори вихователь може читати як на заняттях так і під час розваг, свят чи інших режимних моментів. Поетичні твори сприяють розвитку літературно-мовленнєвому розвитку дошкільників, їх поетичному слуху, відбувається «поглиблення естетичних почуттів дітей, використання інтелектуального та креативного потенціалу поетичного тексту як основи розвивальної гри, емоційне налаштування на сприймання теми (ліричної, гумористичної, патріотичної), ознайомлення з предметами та явищами, стосунками між людьми тощо».

Структура занять з вивчення віршів у різних групах дошкільного віку має свої особливості:

~ у молодшій групі (вступна бесіда, наочність; емоційне та виразне читання вихователем, пояснення незрозумілих слів; повторне читання, коротка бесіда за змістом; читання вірша та залучення дітей до демонстрації певних дій);

~ у середній групі (вступна бесіда, наочність; читання напам'ять вихователем, пояснення невідомих слів; повторне читання напам'ять, бесіда за змістом

(запитання до дітей); повторне читання вихователем; читання вірша дітьми, заучування вірша);

~ у старшій групі (вступна бесіда; читання напам'ять вихователем; повторне читання, пояснення окремих слів; повторне (втретє) виразне читання, пояснювальна бесіда; читання вірша дітьми).

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Схарактеризуйте особливості читання прозових творів.
2. У чому полягає відмінність між читанням і розповіданням твору.
3. Яку роль відіграє бесіда у процесі читання?
4. Які види бесід використовують під час читання твору?
5. Назвіть найбільш поширені методи роботи з казкою у молодшій групі.
6. Розкрийте методику читання і розповідання казки.
7. Перелічіть засоби, які використовують під час читання казки.
8. Схарактеризуйте особливості структури занять з вивчення віршів у середній групі.

Завдання для самостійної роботи

1. Підготуйте пам'ятку читача для вихователів.
2. Укладіть інтерактивні вправи з підготовки вихователів до проведення літературно-освітньої роботи з дошкільниками.
3. Підготуйте експрес-вікторину для вихователів та батьків «Франковими шляхами».
4. Схарактеризуйте особливості базової моделі для аналізу дитячої художньої літератури.